

Γραμματική Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού

**4ος τόμος
Ενότητες: 13.1 – Β. Γλωσσάρι**

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

**Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ
*Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου***

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων
βιβλίων και παραγωγή
υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού
με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το
Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο»**

**Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Τύπας**

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδ. Ινστιτ.

**Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου
Γεώργιος Οικονόμου**

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από
το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και
25% από εθνικούς πόρους.**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ειρήνη Φιλιππάκη-Warburton,
Ομότιμη Καθηγήτρια
Πανεπιστημίου Reading U.K.

Μιχαήλ Γεωργιαφέντης,
Γλωσσολόγος

Γεώργιος Κοτζόγλου,
Γλωσσολόγος

Μαργαρίτα Λουκά, *Εκπαιδευτικός*

ΚΡΙΤΕΣ – ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Γεωργία Κατσιμαλή,
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Πανεπιστημίου Κρήτης

Χρήστος Γκόλιαρης,
τ. Σχολικός Σύμβουλος Π.Ε.
Βασιλική Παναγιώτου, *Εκπ/κός*

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Πέτρος Μπουλούμπασης,
Εικονογράφος-Σκιτσογράφος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Θεοδώρα Τσίγκα, *Φιλολόγος*

**ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ**

**Πέτρος Μπερερής, Σύμβουλος
του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Χρήστος Παπαρίζος, Σύμβουλος ε.τ.
του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου**

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

**Χρήστος Παπαρίζος, Σύμβουλος ε.τ.
του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου**

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

**Στέφανος Δασκαλάκης,
Εικαστικός καλλιτέχνης**

**ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
ACCESS ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ Α.Ε.**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

**Ομάδα Εργασίας
Αποφ. 16158/6-11-06 και
75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ**

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Ειρήνη Φιλιππάκη- Warburton
Μιχαήλ Γεωργιαφέντης
Γεώργιος Κοτζόγλου
Μαργαρίτα Λουκά**

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ:

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ

**Γραμματική
Ε΄και Στ΄ Δημοτικού**

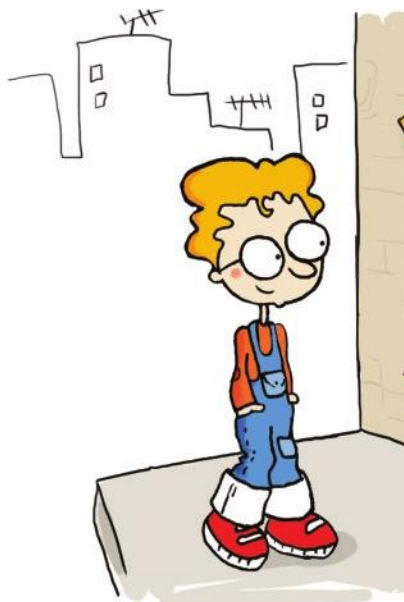
**4ος τόμος
Ενότητες: 13.1 – Β. Γλωσσάρι**

ΕΝΟΤΗΤΑ 13

Δηλώνω σχέσεις ανάμεσα σε φράσεις

Η πρόθεση

13.1 Απλές και σύνθετες προθέσεις

Προβολή
κινηματογραφικής
ταινίας: πριν από
το μάθημα της
γυμναστικής στην
αίθουσα προβολών

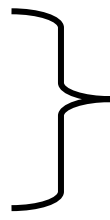

Αναβολή Προβολής
κινηματογραφικής
ταινίας: πριν **μετά**
από το μάθημα της
γυμναστικής στην
αίθουσα προβολών

Προσέχω τη διαφορά:

πριν

μετά

από το μάθημα

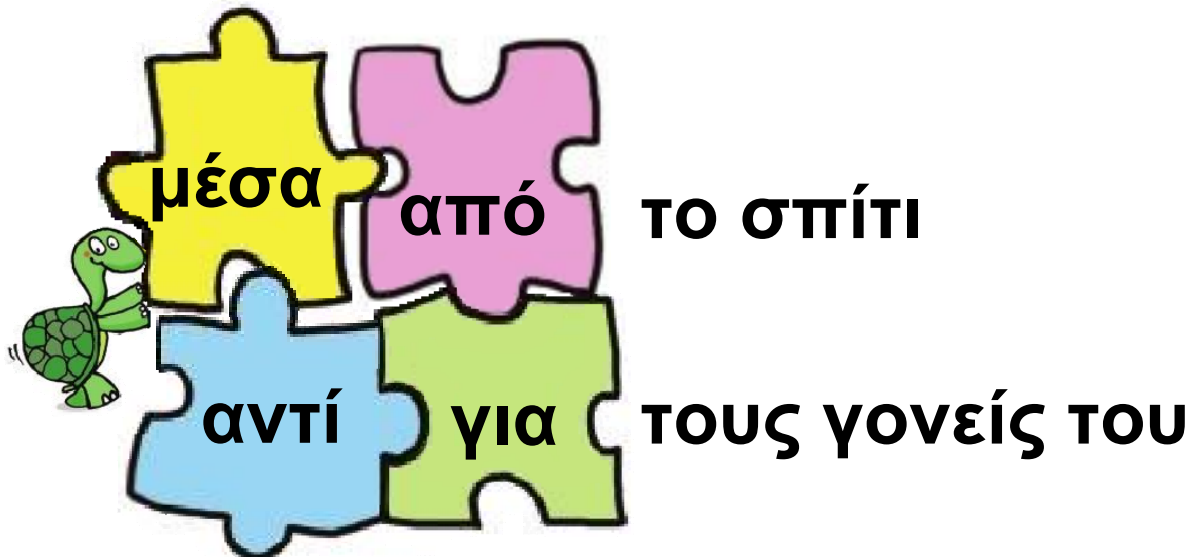
ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ → Είναι μικρές άκλιτες λέξεις που συνοδεύουν μια ονομαστική (ή προθετική) φράση (βλ. ενότητα 16.2) και μαζί με αυτή δηλώνουν διάφορες ιδιότητες (τόπο, χρόνο, τρόπο, προέλευση κ.ά.). Μερικές προθέσεις χρησιμοποιούνται και στην παραγωγή / σύνθεση λέξεων (βλ. ενότητα 17.2).

Οι προθέσεις της γλώσσας μας είναι οι:

αντί, από, για, δίχως, εναντίον, εξαιτίας, έως, ίσαμε, κατά, λόγω, με, μετά, μεταξύ, μέχρι, παρά, πριν, προς, σαν, σε, χωρίς, ως

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 31 Φτιάχνω στο τετράδιό μου φράσεις με τις παραπάνω προθέσεις.

Όταν συνδυάζουμε ένα επίρρημα ή μια πρόθεση με μια άλλη πρόθεση, φτιάχνουμε μια σύνθετη πρόθεση.

Δηλαδή:

μέσα + από + το σπίτι
επίρρημα πρόθεση
σύνθετη πρόθεση

αντί + για + τους γονείς του
πρόθεση πρόθεση
σύνθετη πρόθεση

13.2 Λόγιες προθέσεις

Πολλές φορές, χρησιμοποιούμε στον λόγο μας προθέσεις και προθετικές φράσεις που προέρχονται από παλιότερες μορφές της γλώσσας μας. Αυτές είναι οι προθέσεις:

δια, εκ, επί, εν, περί, προ, υπέρ, υπό, ανά

Αυτές τις χρησιμοποιούμε συνήθως σε σύνθετες λέξεις ή σε στερεότυπες εκφράσεις: προ Χριστού, προ-βάδισμα, εκ γενετής, εκ-λέγω

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 32 Βρίσκω τι σημαίνουν οι παρακάτω εκφράσεις:

1. Εκ περιτροπής

.....

.....

2. Άνευ αποδοχών.....

.....

.....

3. Επί ίσοις όροις.....

.....

.....

4. Υπό εξέταση.....

.....

.....

5. Δια της βίας.....

.....

.....

ΕΝΟΤΗΤΑ 14

Πώς ενώνω λέξεις, φράσεις και προτάσεις;

Σύνδεσμοι και μόρια

14.1 Σύνδεσμοι

Δεν ένιωθα καλά, αλλά είπαν όλοι πως είναι αργά και πρέπει να με αφήσουν να κοιμηθώ και πως αύριο θα είμαι περδίκι. Αντί να κοιμηθώ, άρχισα κι εγώ να πετάω από το ένα δωμάτιο στο άλλο κι έβλεπα από ψηλά τα έπιπλα και τα ντουλάπια και τα φώτα. Δεν πήρα, όμως, καλά τη στροφή στην κουζίνα, χτύπησα στο μεγάλο ντουλάπι κι έπεσα από ψηλά κι έβαλα τις φωνές. Μου έβαλαν θερμόμετρο και είπαν πως ψήνομαι στον πυρετό και μου

έβαλαν πετσέτες με κρύο νερό στο κεφάλι και είπαν να κοιμηθούν μαζί μου, γιατί φοβόντουσαν να κοιμηθούν μόνοι τους, και το πρωί που ξύπνησα, στο κρεβάτι μου κοιμόταν η μαμά καθιστή, ο μπαμπάς με παπούτσια και καπέλο, η θεία Γαζία με το κέντημα αγκαλιά κι η Δωροθέα με το ξεσκονόπανο.

Κυρ. Ντελόπουλος,
Ο Άκης και οι άλλοι (διασκευή)

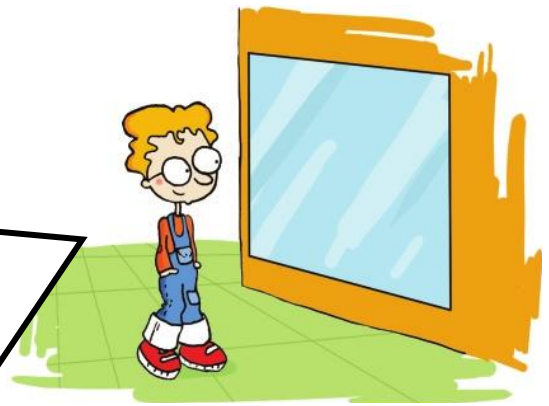
ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ → Είναι άκλιτες λέξεις με τις οποίες μπορώ να συνδέσω:
α) λέξεις (παπούτσια και καπέλο)
β) φράσεις (τα έπιπλα και τα ντουλάπια και τα φώτα)
γ) προτάσεις (Είπαν να κοιμηθούν μαζί μου, γιατί φοβόντουσαν να κοιμηθούν μόνοι τους.)

Ο Ορέστης στεκόταν πολλή ώρα και χάζευε τις βιτρίνες.

Πήγε και στο τεράστιο εμπορικό κέντρο, αλλά πουθενά δε βρήκε αυτό που έψαχνε.

Άρχισε τότε να αναρωτιέται αν θα έπρεπε να φύγει ή να συνεχίσει το ψάξιμο.

Μερικοί σύνδεσμοι συνδέουν όμοιες προτάσεις, δηλαδή κύριες με κύριες ή εξαρτημένες με εξαρτημένες (παρατακτική σύνδεση).

Άλλοι σύνδεσμοι συνδέουν τις εξαρτημένες προτάσεις με τις κύριες προτάσεις (υποτακτική σύνδεση).

Ο δάσκαλος είπε ότι θα ξεκινήσουν οι σχολικοί αγώνες στίβου.

Όλοι οι μαθητές ήθελαν να πάρουν μέρος, γιατί αγαπούσαν τον αθλητισμό.

Ο δάσκαλος, όμως, φοβόταν μήπως ορισμένοι γονείς δημιουργήσουν πρόβλημα.

Αν δεν έδιναν την έγκρισή τους όλοι οι γονείς, οι αγώνες θα αναβάλλονταν.

Όταν όλοι συμφώνησαν, οι αγώνες άρχισαν.

Τα παιδιά αγωνίστηκαν με τόσο ζήλο, ώστε σημειώθηκαν εξαιρετικά υψηλές επιδόσεις.

Για τις φράσεις και τις προτάσεις βλ. ενότητα 16

Α Παρατακτικοί σύνδεσμοι

Οι παρατακτικοί σύνδεσμοι χρησιμοποιούνται για να συνδέσουν λέξεις, φράσεις ή προτάσεις. Γενικά, ενώνουν κύριες προτάσεις μεταξύ τους ή εξαρτημένες προτάσεις μεταξύ τους (παρατακτική σύνδεση). Οι παρατακτικοί σύνδεσμοι είναι οι εξής:

- και (κι)
- ή
- είτε
- ούτε
- αλλά, μα
- όμως

Ο σύνδεσμος και χρησιμοποιείται πολύ συχνά με τη σημασία «επίσης» (πριν από ονοματική φράση, επίθετο, επίρρημα ή προθετική φράση):
Π.χ. Ήρθαν και τα παιδιά.
(ονοματική φράση)

Β. Σύνδεσμοι που εισάγουν εξαρτημένες / δευτερεύουσες προτάσεις

Οι σύνδεσμοι αυτοί χρησιμοποιούνται για να συνδέσουν μια εξαρτημένη πρόταση με μια κύρια (υποτακτική σύνδεση). Οι πιο συνηθισμένοι είναι οι εξής:

- ειδικοί σύνδεσμοι: **ὅτι, πως, που**

- ερωτηματικοί σύνδεσμοι: **αν, μήπως**
- ενδοιαστικοί / διστακτικοί σύνδεσμοι: **μήπως, μη(ν)**
- υποθετικοί σύνδεσμοι: **αν, εάν, άμα, εφόσον, είτε... είτε, εκτός (κι) αν**
- χρονικοί σύνδεσμοι: **όταν, όποτε, μόλις, πριν, αφού, μετά που, ώσπου, μέχρι που / να, ενώ, καθώς, όσο**
- αιτιολογικοί σύνδεσμοι: **γιατί, διότι, επειδή, αφού, μια και / που**
- εναντιωματικοί – παραχωρητικοί σύνδεσμοι: **αν και, ενώ, μολονότι, κι ας, και να, και αν**
- αποτελεσματικοί σύνδεσμοι: **που, ώστε**

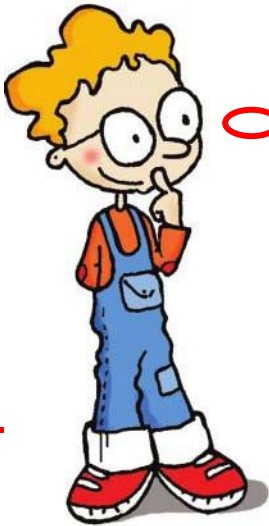
14.2 Μόρια

Η γλώσσα μας διαθέτει και μερικές μικρές άκλιτες λέξεις που ονομάζονται **μόρια**.

Τα πιο σημαντικά μόρια είναι:

- το μόριο του μέλλοντα **θα** (π.χ. θα γράφω, θα γράψω)
- τα μόρια της υποτακτικής **να** και **ας** (π.χ. να έρθουν, ας έρθουν)
- τα αρνητικά μόρια **δε(ν)** και **μη(ν)** (π.χ. δεν ήρθαν, να μην έρθουν)
- τα μόρια **ναι** και **όχι** (π.χ. Ναι, θα παίξω μπάλα. Όχι, δε θα παίξω μπάλα.)
- το δεικτικό μόριο **να** (π.χ. Να ένα ποδήλατο!)
- το παρακελευστικό / προτρεπτικό μόριο **για** (π.χ. Για κάτσε να σου πω!)

Τι θα θυμάμαι για... τους συνδέσμους

Υπάρχουν δύο κατηγορίες συνδέσμων, ανάλογα με το τι είδους προτάσεις συνδέουν:

- α. οι παρατακτικοί σύνδεσμοι, που συνδέουν όμοιες προτάσεις (παρατακτική σύνδεση)
- β. οι σύνδεσμοι που συνδέουν τις εξαρτημένες προτάσεις με τις κύριες (υποτακτική σύνδεση).

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

1. Στον καθημερινό λόγο, το και γίνεται κι πριν από λέξη που αρχίζει με φωνήεν.

Πρώτα έφαγε κι έπειτα διάβασε την εφημερίδα του.

2. Ο ειδικός σύνδεσμος πως δεν τονίζεται, ενώ το τροπικό επίρρημα πώς τονίζεται.

Νόμισε πως (= ότι) τον είδε.

Με ρώτησε πώς (= με ποιο τρόπο) ήρθα.

3. Ο ειδικός σύνδεσμος που δεν τονίζεται, ενώ το τοπικό επίρρημα πού τονίζεται.

Βλέπεις που (= ότι) δεν τον σέβεται καθόλου;

Ντίνα, πού (=σε ποιο μέρος) θα φάτε το μεσημέρι;

4. Ο ειδικός σύνδεσμος ότι δεν παίρνει ποτέ υποδιαστολή, ενώ η αναφορική αντωνυμία ό,τι παίρνει πάντοτε υποδιαστολή.

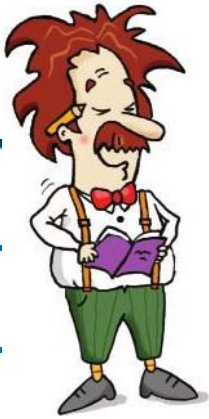
Δήλωσε ότι θα πάει.

Φέρε μαζί σου ό,τι (=οτιδήποτε) θέλεις.

ΕΝΟΤΗΤΑ 15

Πώς δηλώνω συναισθήματα;

Επιφωνήματα

Ε! Ταξί!

Ε! Ταξί, ταξί! ...

Αμ δε! Περνά το ένα, περνά

το άλλο, περνά και το παράλλο,

σηκώνεις το χέρι, κατεβάζεις το

χέρι, ξανασηκώνεις το χέρι,

ξανακατεβάζεις το χέρι. Ουφ πια!

Χριστέ μου! Και ξαναπερπάτημα και

ξανασταμάτημα. Α! Να πετύχω ένα

άδειο, παρακαλάς μες στο μυαλό

σου. Μακάρι! Αλλά, μπα! Πού

τέτοια τύχη! Λίγο πιο κάτω τσούρμο

κόσμος, κακό... Χμ! Τι γίνεται εδώ;

Συλλαλητήριο; Γάμος; Ανάσταση;

- Όχι, κύριε! Στάση λεωφορείου!

Ω! Το λεωφορείο! Τα λεωφορεία!

Επίθεση! Γιουρούσι! Στρίμωγμα και

πατίκωμα και πάστωμα και

στοίβαγμα... «Αχ! Το χέρι μου!»,

«Άου! Το πόδι μου!», «Ε! Βλέπε και

λίγο πού πατάς!» Αμάν! Δε χωράει

ούτε βελόνι! Κι εσύ; Πάλι απέξω. Ε!

Ταξί, ταξί!...

Δημήτρη Ψαθά,

Χαίρε Αθήνα (διασκευή)

ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΑ → Είναι άκλιτες λέξεις με τις οποίες μπορώ να εκφράσω τα συναισθήματά μου (δηλαδή τον θαυμασμό, τον πόνο, τη λύπη, τη στενοχώρια, την απορία μου), να πραγματοποιήσω πράξεις (π.χ. παρακίνηση, έπαινο, κάλεσμα, ευχή) ή να δηλώσω τη στάση μου σε μια κατάσταση (π.χ. άρνηση, ειρωνεία, δυσπιστία).

ΣΤΑΣΗ

Οι κυριότερες κατηγορίες επιφωνημάτων είναι:

α. Όσα εκφράζουν θαυμασμό: Α!, ποπό!, ω! κ.ά.

β. Αυτά που εκφράζουν απορία: Α!, ο!, μπα!, ε; κ.ά.

γ. Όσα δείχνουν πόνο, λύπη ή στενοχώρια: Αχ!, ω!, αμάν!, άου!, οχ!, αλίμονο!, α! κ.ά.

δ. Αυτά που εκφράζουν ευχή: Μακάρι!, είθε! κ.ά.

ε. Όσα δηλώνουν έπαινο: Μπράβο!, εύγε!, ζήτω! κ.ά.

στ. Όσα φανερώνουν κάλεσμα: Ε!, επ! κ.ά.

**ζ. Όσα εκφράζουν ειρωνεία: Ε!, ου!
κ.ά.**

**η. Όσα παρακινούν και το
αντίθετο: Άντε!, ε!, άμε!, μαρς!,
στοπ!, σουτ! κ.ά.**

**θ. Αυτά που δηλώνουν άρνηση ή
δυσπιστία: Χμ!, μπα!, αμ δε! κ.ά.**

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

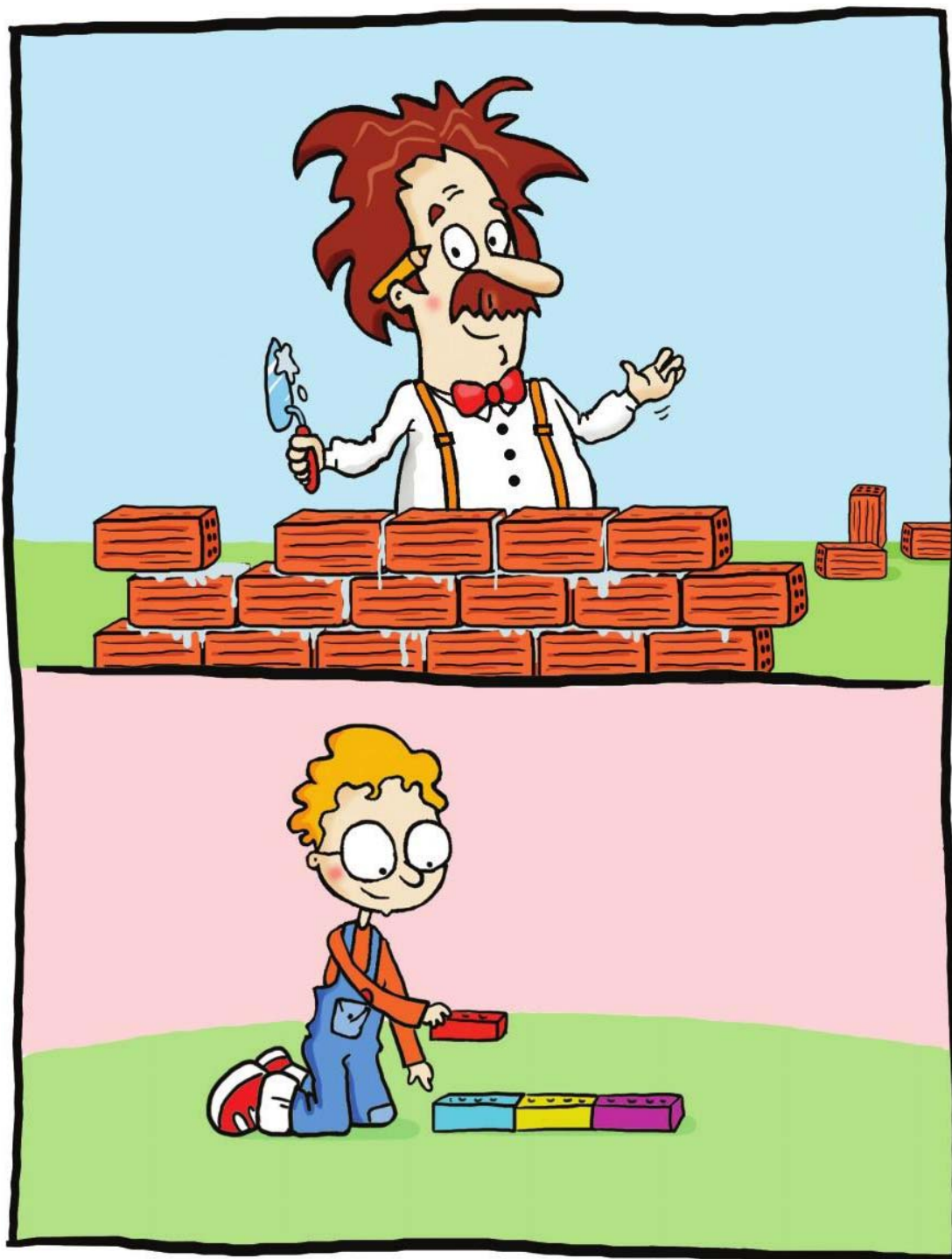
**Στα επιφωνήματα βάζουμε
συνήθως θαυμαστικό.**

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

Συνθέτω φράσεις και προτάσεις

Σύνταξη

ΕΝΟΤΗΤΑ 16

Πώς συνθέτω φράσεις και προτάσεις;

16.1 Με την πρόταση συνδέω δύο φράσεις

Είδαμε πώς σχηματίζονται οι λέξεις και σε τι μας χρησιμεύουν. Όμως, στην καθημερινή μας επικοινωνία χρησιμοποιούμε συνήθως πολύ μεγαλύτερες κατασκευές λόγου, τις φράσεις και τις προτάσεις:

Πρόταση λέγεται μια σειρά από λέξεις η οποία περιλαμβάνει οπωσδήποτε ένα ρήμα και έχει δικό της, αυτοτελές νόημα.

Με την πρόταση παρουσιάζουμε τη σχέση μιας ονοματικής φράσης (ή λέξης που την αντικαθιστά, π.χ. αντωνυμίας) με αυτά που περιγράφει το ρήμα (και η ρηματική φράση).

Η Μαρία

Ονοματική Φράση

κοιμάται.

Ρήμα

- Η ονοματική φράση αυτή είναι το «**υποκείμενο**» της πρότασης.
- Το ρήμα και οι λέξεις που πάνε μαζί του φτιάχνουν τη «**ρηματική φράση**».

Βρίσκουμε το **υποκείμενο** αν διαβάσουμε την πρόταση και μετά ρωτήσουμε «**ποιος**» / «**ποια**» / «**ποιο**»;
 Π.χ. Ποια κοιμάται; Η Μαρία

Το υποκείμενο είναι πάντοτε σε ονομαστική πτώση.

Η Μαρία Υποκείμενο
πηγαίνει στο σχολείο } Ρηματική
με τις φίλες της. } Φράση

Ο αδελφός του Πέτρου Υποκείμενο
διάβαζε τα μαθήματά } Ρηματική
του μετά το μεσημέρι. } Φράση

Μια απλή πρόταση είναι μια σειρά λέξεων που έχει δικό της, ξεχωριστό νόημα, και περιέχει ένα και μόνο ρήμα.

**Δηλαδή, είναι προτάσεις τα:
Ο γιατρός έγραψε τη συνταγή.
Η φίλη της μητέρας μιλάει Ισπανικά.**

**Δεν είναι προτάσεις τα:
Η φίλη της μητέρας
τη συνταγή**

**Μα, οι σειρές των λέξεων
η φίλη της μητέρας ή τη
συνταγή έχουν νόημα, κι
ας μην είναι προτάσεις.
Πώς να τις ονομάσω;**

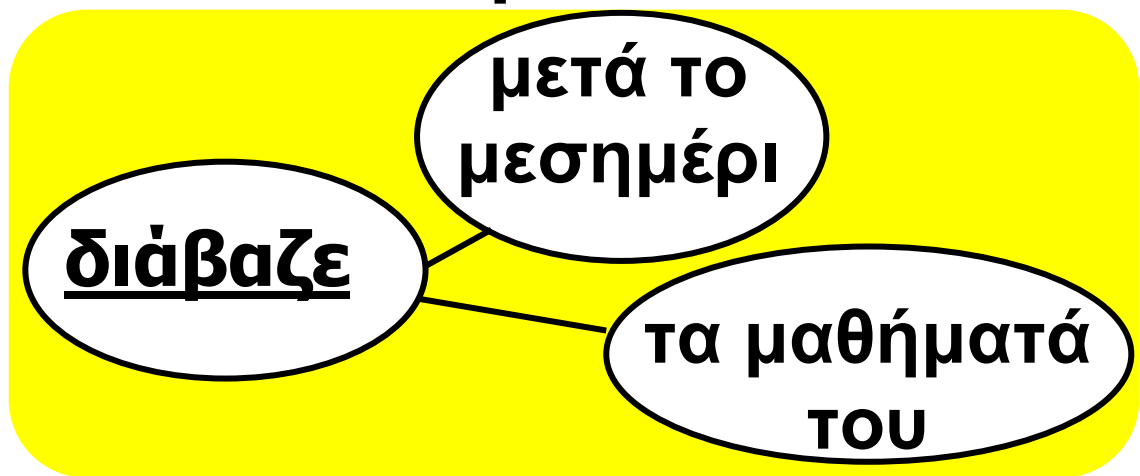
Η κάθε πρόταση φτιάχνεται από δύο μικρότερες ομάδες λέξεων, που τις λέμε **φράσεις**: π.χ. τη φράση «Ο αδελφός του Πέτρου» και τη φράση «έπαιζε μπάλα μετά το μεσημέρι». Την πρώτη θα τη λέμε **Ονοματική Φράση**, γιατί σχηματίζεται γύρω από το Ουσιαστικό και τη δεύτερη **Ρηματική Φράση**, γιατί σχηματίζεται γύρω από το Ρήμα.

**ΟΝΟΜΑΤΙΚΗ
ΦΡΑΣΗ**

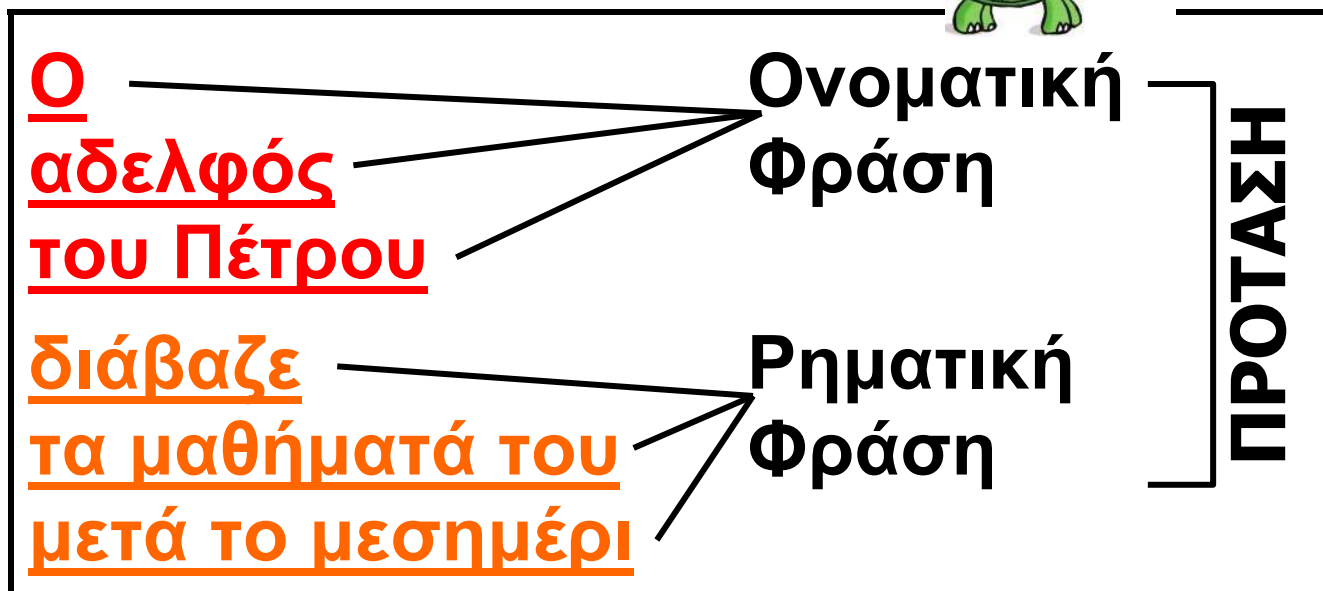
+

ΡΗΜΑΤΙΚΗ ΦΡΑΣΗ

Μια φράση αποτελείται από λέξεις, π.χ. η φράση ο αδελφός του Πέτρου αποτελείται από ένα άρθρο (ο), ένα ουσιαστικό (αδελφός) και ακόμα μία φράση (του Πέτρου). Το κύριο συστατικό της φράσης αυτής είναι το ουσιαστικό αδελφός, που αποτελεί και τη βασική λέξη (τον πυρήνα) της Ονοματικής Φράσης.

Αλλά και η Ρηματική Φράση μπορεί να περιέχει μικρότερες φράσεις. Έτσι, η Ρηματική Φράση διάβαζε τα μαθήματά του μετά το μεσημέρι αποτελείται από το Ρήμα διάβαζε, τη φράση τα μαθήματά του και τη φράση μετά το μεσημέρι.

Βλέπουμε λοιπόν ότι η πρόταση αποτελείται από μια Ονοματική Φράση – Υποκείμενο και μια Ρηματική Φράση. Αυτές, όμως, μπορεί να περιέχουν μικρότερες φράσεις.

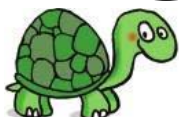
Τα σφηνοτουβλάκια μου κολλάνε το ένα πάνω στο άλλο και όλα μαζί φτιάχνουν μια στέρεη κατασκευή.

Ακριβώς! Η πρόταση φτιάχνεται όπως φτιάχνεται ένα σπίτι ή μια κατασκευή με σφηνοτουβλάκια. Οι φθόγγοι φτιάχνουν συλλαβές, οι συλλαβές φτιάχνουν λέξεις, οι λέξεις εντάσσονται σε φράσεις, οι φράσεις καταλήγουν σε μεγαλύτερες φράσεις και –τέλος– οι δύο πιο σημαντικές φράσεις, δηλαδή η Ονοματική Φράση – Υποκείμενο και η Ρηματική Φράση, μας δίνουν την πρόταση.

Ναι ναι, ξέρω. Θυμάμαι. Μετά
οι προτάσεις δημιουργούν
παραγράφους και οι
παράγραφοι κείμενο...

Για να αναλύσω
τη δομή της
πρότασης...

**Το λαίμαργο σκυλί έφαγε τα
μελομακάρονα.**

...Πρώτα βρίσκω τι
μέρος του λόγου
είναι κάθε λέξη.

Άρθρο

Το

Επίθετο

λαίμαργο

Ουσιαστικό

σκυλί

Ρήμα

έφαγε

Άρθρο

τα

Ουσιαστικό

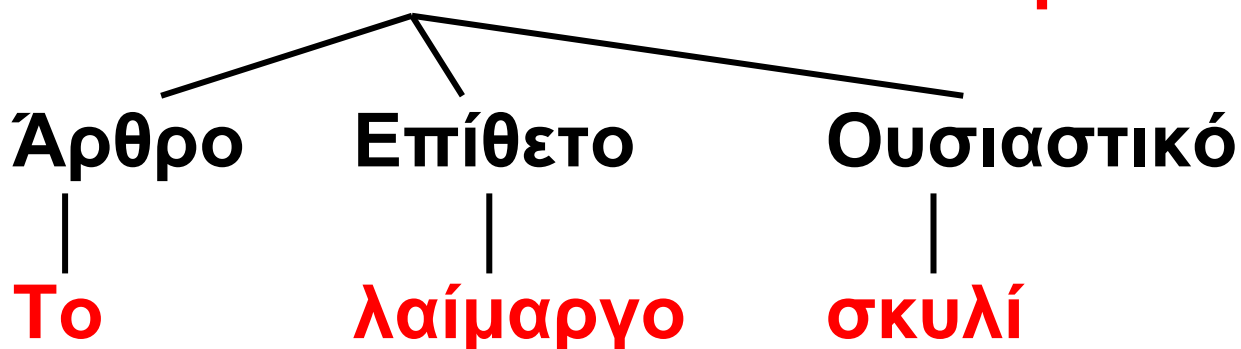
μελομακάρονα

Μετά, ξεχωρίζω την **Ονοματική Φράση – Υποκείμενο** από τη **Ρηματική Φράση** (προσέχω όμως γιατί συχνά μέσα στη Ρηματική Φράση υπάρχουν και ολόκληρες ονοματικές φράσεις, όπως εδώ η φράση τα μελομακάρονα, που αποτελείται από ένα άρθρο και ένα ουσιαστικό):

2^ο βήμα

Ονοματική Φράση Υποκείμενο

Ρηματική Φράση

Ρήμα

Ονοματική Φράση Αντικείμενο

Άρθρο

Ουσιαστικό

έφαγε

τα

μελομακάρονα

Θυμάμαι ότι για να βρω το **Υποκείμενο** ρωτάω **ποιος / ποια / ποιο**. Η απάντηση είναι το υποκείμενο. Για παράδειγμα, όταν ακούω την πρόταση «Το λαίμαργο σκυλί έφαγε τα μελομακάρονα», ρωτάω: «Ποιος;». Η απάντηση, δηλαδή η φράση «Το λαίμαργο σκυλί», είναι το **υποκείμενο** της πρότασης.

Το υπόλοιπο μέρος της πρότασης, δηλαδή η φράση «έφαγε τα μελομακάρονα», είναι η **Ρηματική Φράση**. Η Ρηματική Φράση, τώρα, μπορεί να περιέχει μια φράση που να απαντά στην ερώτηση **ποιον / ποια / τι** και να δείχνει το πρόσωπο, ζώο ή πράγμα που επηρεάζεται από την ενέργεια που μας δείχνει το ρήμα. Η φράση αυτή λέγεται **Αντικείμενο** (π.χ. «τα μελομακάρονα»). Για παράδειγμα, όταν ακούω την πρόταση «Το λαίμαργο σκυλί έφαγε τα μελομακάρονα», ρωτάω «Τι (έφαγε);» Η απάντηση, δηλαδή η φράση «τα μελομακάρονα», είναι το **αντικείμενο** της πρότασης.

Στο τέλος, ενώνω τις δύο μεγάλες φράσεις και φτιάχνω την πρόταση:

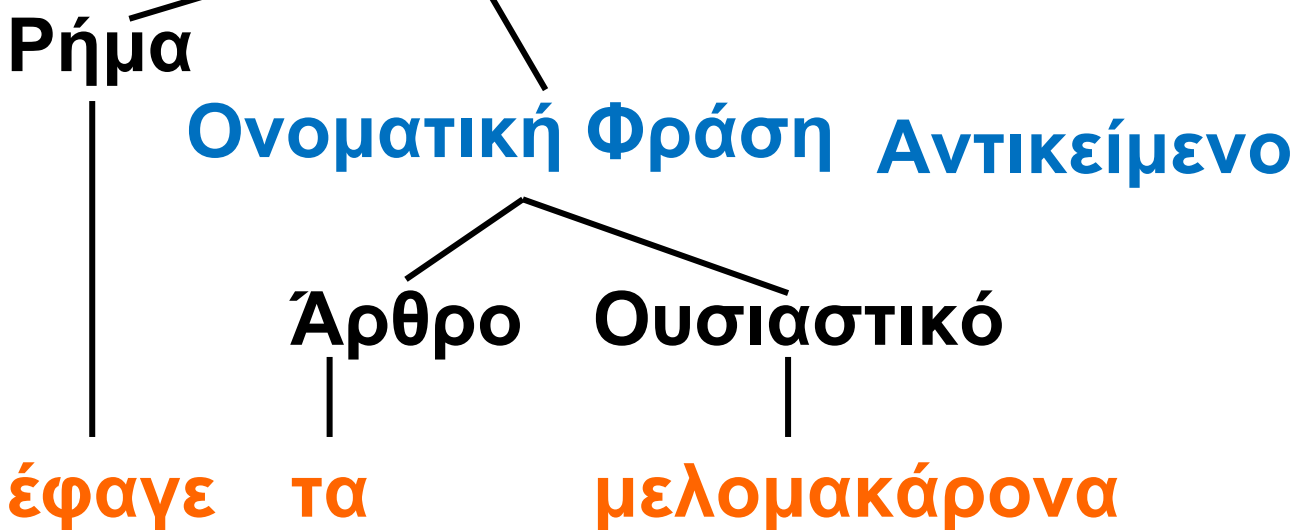

3^ο βήμα ΠΡΟΤΑΣΗ

Ονοματική Φράση Υποκείμενο

Ρηματική Φράση

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 33 Αναλύω στο τετράδιό μου τη δομή των προτάσεων, ακολουθώντας τα παραπάνω βήματα:

1. Η μητέρα αγαπάει τη λαϊκή μουσική.
2. Οι μικροί ερευνητές ρωτούν το καθετί.
3. Πολλοί αθλητές κάνουν μεγάλες θυσίες.

16.2 Τα είδη των φράσεων

Πιο πάνω, κάναμε λόγο για Ονοματικές και Ρηματικές Φράσεις. Ας δούμε τώρα τις φράσεις αυτές ξεχωριστά.

Α. Ονοματική Φράση

ο φίλος του Αλέξη
Εμείς
μια πραγματικά
εντυπωσιακή ταινία
τα κίτρινα παπούτσια

Οι Ονοματικές Φράσεις
έχουν ως βασική τους λέξη
ένα ουσιαστικό (ή μια λέξη
που το αντικαθιστά, π.χ. ένα
επίθετο ή μια αντωνυμία).

Οι ονοματικές φράσεις είναι
συνήθως:

1. Υποκείμενα του ρήματος:
Δείχνουν **ποιος** κάνει ή παθαίνει
αυτό που λέει το ρήμα.

Η μητέρα του Γιώργου αγαπάει τη
λαϊκή μουσική.

Ποιος αγαπάει τη λαϊκή μουσική; →
Η μητέρα του Γιώργου

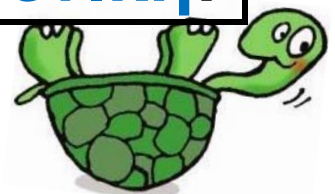
2. Αντικείμενα του ρήματος:

Δείχνουν **σε ποιον** ή **σε τι**
μεταβιβάζεται η ενέργεια του
ρήματος.

Η μητέρα του Γιώργου αγαπάει τη
λαϊκή μουσική.

Τι αγαπάει η μητέρα του Γιώργου;
→ Τη λαϊκή μουσική

Τα **υποκείμενα** είναι πάντα σε
ονομαστική πτώση και τα
αντικείμενα σε **αιτιατική** ή **γενική!**

3. Κατηγορούμενα του ρήματος:

Τα χρησιμοποιούμε μαζί με
συνδετικά ρήματα (βλ. ενότητα 10.1
Γ) και με αυτά δίνουμε μια **ιδιότητα**
στο υποκείμενο.

Συνδετικά Ρήματα:
είμαι, γίνομαι,
φαίνομαι, εκλέγομαι,
λέγομαι κ.ά.

**Ο Γιάννης είναι σπουδαίος
επιστήμονας.**

Τι **ιδιότητα** έχει ο Γιάννης;
Σπουδαίος επιστήμονας.

Η Σοφία έγινε τραγουδίστρια.

Τι **ιδιότητα** έχει η Σοφία;
Τραγουδίστρια.

**Το κατηγορούμενο έχει την
ίδια πτώση με την Ονοματική
Φράση που προσδιορίζει.**

Τι να θυμάμαι όταν γράψω

Το υποκείμενο, το αντικείμενο και το κατηγορούμενο δε χωρίζονται ποτέ με κόμμα από το ρήμα.

Η Σοφία χτενίζεται.

Φάγαμε φακές.

Ο Νίκος έγινε δάσκαλος.

B. Ρηματική Φράση

Εγώ δεν τολμώ να πιστέψω στα μάτια μου. Παγωμένος από έκπληξη, χάνω πολύτιμο χρόνο. Δεν είμαι σίγουρος πώς πρέπει να αντιδράσω. Να περιμένω τον φιλαράκο μου τον Κοψονούρη, όπως είχαμε συμφωνήσει, ή να πάρω από πίσω τους κακοποιούς; Από τη μια η πεινασμένη κοιλίτσα μου, από την άλλη ένας συνάδελφος που έχει

την ανάγκη μου. Διστάζω κάνα δυο δευτερόλεπτα, αλλά το παίρνω απόφαση. Δίνω ένα σάλτο και αρχίζω να τρέχω με όλη μου τη δύναμη πίσω από τη μοτοσικλέτα. Άδικος κόπος. Όσο και να τρέχω, η μοτοσικλέτα τρέχει ακόμα γρηγορότερα και σε λίγο χάνεται από τα μάτια μου στο βάθος του σκοτεινού δρόμου.

Ευγένιος Τριβιζάς,
Η τελευταία μαύρη γάτα

Το ρήμα είναι το πιο βασικό στοιχείο της πρότασης. Βρίσκεται παντού! Χωρίς ρήμα και Ρηματική Φράση, πρόταση δεν υπάρχει. Μάλιστα, μερικές φορές όλη η πρόταση είναι ένα ρήμα:

- Τι κάνεις εκεί;
Κοιμάσαι;

- Όχι.

- Τότε;

- Ξεκουράζομαι. Σκέφτομαι.

Ησυχάζω. Αρκετά με τις φωνές σου.

Ε, στις περιπτώσεις αυτές καταλαβαίνουμε ποιο είναι το υποκείμενο από την κατάληξη του ρήματος: π.χ.
Κοιμάσαι → εσύ
Σκέφτομαι → εγώ

**1. Ένα μόνο
ρήμα αμετάβατο**
Κοιμάμαι.
Τρέχω.

**2. Ένα ρήμα
μεταβατικό και αντικείμενο**
Παίζω μπάλα.
Βλέπω τηλεόραση.

Τι μπορεί
λοιπόν να
περιέχει η
ρηματική
φράση;

3. Ένα ρήμα μεταβατικό με δύο αντικείμενα

Χαρίσαμε του Νίκου / στον Νίκο ένα βιβλίο.

Όταν το ρήμα έχει δύο αντικείμενα λέγεται **δίπτωτο**. Το ένα αντικείμενο τότε λέγεται **άμεσο** και το άλλο **έμμεσο** (βλ. ενότητα 10).

Έχω τα μάτια μου δεκατέσσερα, γιατί το αντικείμενο ενός ρήματος δεν είναι πάντα μια Ονομαστική Φράση. Μπορεί να είναι και μια ολόκληρη πρόταση...
Η δασκάλα νόμιζε [ότι τα παιδιά δεν είχαν καταλάβει την άσκηση].

4. Ένα ρήμα συνδετικό και το κατηγορούμενο

Είμαι σίγουρος.

Γ. Προθετική Φράση

Από το πρωί, ο χιονιάς έχει δημιουργήσει μεγάλα προβλήματα σε όσους κινούνται στο οδικό δίκτυο της χώρας. Η ανακοίνωση του υπουργείου για τους συγγενείς των εγκλωβισμένων άφησε να εννοηθεί ότι πολλοί συνάνθρωποι μας θα έμεναν μέσα στα χιόνια και τις επόμενες ώρες, παρά τις προσπάθειες των συνεργείων διάσωσης.

Οι προθέσεις (βλ. ενότητα 13) συνδυάζονται με Ονοματικές Φράσεις και μας δίνουν Προθετικές Φράσεις:
από το πρωί
για τους συγγενείς των
εγκλωβισμένων

παρά τις προσπάθειες των
συνεργείων

Οι φράσεις αυτές παίζουν τον ρόλο
του προσδιορισμού, δηλαδή δεν
είναι απαραίτητα συστατικά της
πρότασής μας, όπως είναι π.χ. το
υποκείμενο και το ρήμα, αλλά μας
δίνουν παραπάνω πληροφορίες ή
κάνουν πιο σαφή τον λόγο μας:

Από το πρωί,

ο χιονιάς

Ονοματική Φράση –
Υποκείμενο

έχει δημιουργήσει
μεγάλα προβλήματα.

Ρηματική
Φράση

Οι Προθετικές Φράσεις
που αποτελούνται από επίρρημα +
πρόθεση + ονοματική φράση
λέγονται **Σύνθετες Προθετικές
Φράσεις** (βλ. και ενότητα 13.1).

Μέσα(επίρρημα) **από**(πρόθεση) [το παλιό σπίτι](ονοματική φράση)

Πέρα(επίρρημα) **από**(πρόθεση) [τη φαντασία μας](ονοματική φράση)

Πάνω(επίρρημα) **σε**(πρόθεση) [ένα ράφι](ονοματική φράση)

Δ. Επιρρηματική Φράση

Τα επιρρήματα (βλ. ενότητα 12) φτιάχνουν συνήθως μόνα τους (ή – πιο σπάνια – μαζί με άλλο ένα επίρρημα) Επιρρηματικές Φράσεις. Αυτές προσδιορίζουν:

A. Ρήματα: Φάγαμε αρκετά καλά. – Δουλεύει πολύ. – Τραγουδάει ωραία.

B. Επίθετα: πάρα πολύ όμορφη – εντελώς ανοργάνωτος – λιγότερο σωστός

Γ. Ουσιαστικά: η κάτω πόρτα – ο τότε υπουργός

Δ. Αριθμητικά: σχεδόν δεκαεφτά φορές – περίπου έναν μήνα

Ε. Ολόκληρες προτάσεις: Ευτυχώς, δεν ταλαιπωρηθήκαμε. – Ειλικρινά, το ξέχασα.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 34 Βρίσκω

διάφορα είδη φράσεων (Ονοματικές, Ρηματικές, Προθετικές και Επιρρηματικές Φράσεις) στο παρακάτω κείμενο και τα γράφω στο τετράδιό μου σε αντίστοιχα κουτάκια:

Έξω φιλόβρεχε. Η σόμπα καίει, ο επιτηρητής πίσω απ' τον πάγκο νυσταγμένος. Αντιγράφω στο ριγωτό χαρτί απ' το χοντρό μαύρο βιβλίο. Μυρίζω την υγρασία. Ο γλόμπος φωτίζει ασθενικά την αίθουσα. Ακούω το μολύβι μου στο

χαρτί. Όσα δεν καταλαβαίνω, τα παραλείπω. Ο επιτηρητής του αναγνωστηρίου με κοιτάζει. Δεν ξέρω ότι το επάγγελμά του είναι βιβλιοθηκάριος. Ούτε μπορώ να προβλέψω ότι θα έλθει η εποχή που θα μυθοποιήσω τις επισκέψεις μου σε αυτόν τον χώρο.

Μάρω Δούκα Απ' τον χυμό των αμυγδάλων του Θεού

16.3 Τα είδη των προτάσεων

Α. Ξεχωρίζω τις προτάσεις με βάση τα συστατικά τους

Με τη Ρηματική Φράση
μπορώ να πω τι κάνει ο Βρασίδης:

Ο Βρασίδας... (Α) κοιμάται
(Ρήμα αμετάβατο)

Ο Βρασίδας... (Β) διαβάζει ένα
βιβλίο
(Ρήμα μεταβατικό + αντικείμενο)

Ο Βρασίδας... Γ) είναι χαρούμενος
(Ρήμα συνδετικό + κατηγορούμενο)

Ο Βρασίδας... (Δ) δίνει γλυκά
στους φίλους μου
(Ρήμα δίπλωτο + άμεσο αντικείμενο
+ έμμεσο αντικείμενο)

Όταν μια απλή Ονοματική
Φράση – Υποκείμενο (π.χ. ο
Βρασίδας) συνδυάζεται με
κάποιο από τα είδη Ρηματικής
Φράσης (Α, Β, Γ, Δ), τότε μας
δίνει μια **απλή πρόταση**,

δηλαδή μια πρόταση με τα
απολύτως απαραίτητα!

Ο Βρασίδας + κοιμάται.
Ο Βρασίδας + διαβάζει ένα βιβλίο.
Ο Βρασίδας + είναι χαρούμενος.
Ο Βρασίδας + δίνει γλυκά στους φίλους μου.

Αντίθετα, αν χρησιμοποιήσουμε **προσδιορισμούς** (δηλαδή λέξεις που δεν είναι απαραίτητες, αλλά μας δίνουν επιπλέον πληροφορίες για άλλες λέξεις) για να εμπλουτίσουμε τον λόγο μας, τότε η πρότασή μας λέγεται **επαυξημένη**:

Ο θείος μου **ο Πέτρος**
κοιμάται **από το πρωί**.

Η πωλήτρια ήθελε να πουλήσει
στην κυρία Δανάη ένα **απαίσιο**
φόρεμα **από τον καιρό του Νώε**.

Οι λέξεις με τα πράσινα στοιχεία είναι προσδιορισμοί. Αν τους αφαιρέσουμε, μας μένει η απλή πρόταση.

Ο θεός μου κοιμάται.

Η πωλήτρια ήθελε να πουλήσει στην κυρία Δανάη ένα φόρεμα.

Απλή πρόταση +
προσδιορισμοί =
Επαυξημένη πρόταση

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 35 Βρίσκω ποιες από τις παρακάτω προτάσεις είναι επαυξημένες και υπογραμμίζω τους προσδιορισμούς:

1. Ο Φάνης ήταν διάσημος γιατρός.
2. Ο Πέτρος έτρωγε χωρίς να σκέφτεται τις επιπτώσεις στην υγεία του.

3. Η Μαρία αγόρασε μια κούκλα από το πολυκατάστημα χτες το απόγευμα.

4. Η Σοφία απόκτησε ένα πανέμορφο αγοράκι.

Δυο φράσεις λέμε ότι συνδέονται παρατακτικά όταν ενώνονται με τους παρατακτικούς συνδέσμους, βλ. ενότητα 14.1 Α (π.χ. και). Αυτό μας δείχνει ότι αυτές οι φράσεις πάνε μαζί και κάνουν την ίδια δουλειά.

Ο Ορέστης

και

η Αγγελίνα

πήγαν στον
κινηματογράφο

Ονοματική Φράση
Υποκείμενο

Ονοματική Φράση
Υποκείμενο

Ο δάσκαλος είναι
υπομονετικός και καλοσυνάτος.
Κατηγορούμενο + Κατηγορούμενο

Η πρόταση στην οποία κάποιος
κύριος όρος (υποκείμενο,
αντικείμενο, κατηγορούμενο)
συνδέεται παρατακτικά με κάποιον
όμοιο του λέγεται **σύνθετη**.

Συχνά, για να δώσουμε ζωντάνια
και αμεσότητα στον λόγο μας ή για
λόγους συντομίας, παραλείπουμε
ορισμένα από τα κύρια συστατικά
των προτάσεων, όπως, π.χ. το υπο-
κείμενο, όταν εύκολα εννοείται...

Αγόρασα ένα μολύβι. (= Εγώ
αγόρασα ένα μολύβι.)

Ή ακόμα και το ρήμα:

- Ποιος έχει σειρά;
- Εγώ. (= Εγώ έχω σειρά.)

Τέτοιες προτάσεις τις λέμε
ελλειπτικές.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 36 Βρίσκω ποιες από τις παρακάτω προτάσεις είναι επαυξημένες και ποιες σύνθετες, και τις σημαδεύω με ένα σταυρό:

	επαυξημένη	σύνθετη
1. Η Μαρία και ο Νίκος αγόρασαν σπίτι.		
2. Η Ελένη είναι καλή μαθήτρια.		
3. Ο καινούριος διευθυντής του σχολείου είναι χαμογελαστός και φιλικός.		
4. Οι δεινόσαυροι εξαφανίστηκαν πριν από εκατοντάδες χρόνια.		

A.1 Η σειρά των συστατικών της απλής πρότασης

Η απλή πρόταση περιέχει μια Ονοματική Φράση – Υποκείμενο και μια Ρηματική Φράση. Συνήθως, η Ρηματική Φράση αποτελείται από ένα ρήμα και μια Ονοματική Φράση – Αντικείμενο. Λέμε, λοιπόν, ότι το Υποκείμενο, το Ρήμα και το Αντικείμενο είναι τα **κύρια συστατικά** της πρότασης. Για να τα γράψω σε καρτελάκια!

η Αγγελίνα

Υποκείμενο

έφαγε

Ρήμα

την καρυδόπιτα

Αντικείμενο

Ας αλλάξω, τώρα, τη σειρά στα καρτελάκια μου!

η Αγγελίνα έφαγε την καρυδόπιτα
έφαγε η Αγγελίνα την καρυδόπιτα
έφαγε την καρυδόπιτα η Αγγελίνα
την καρυδόπιτα έφαγε η Αγγελίνα
την καρυδόπιτα η Αγγελίνα έφαγε
η Αγγελίνα την καρυδόπιτα έφαγε

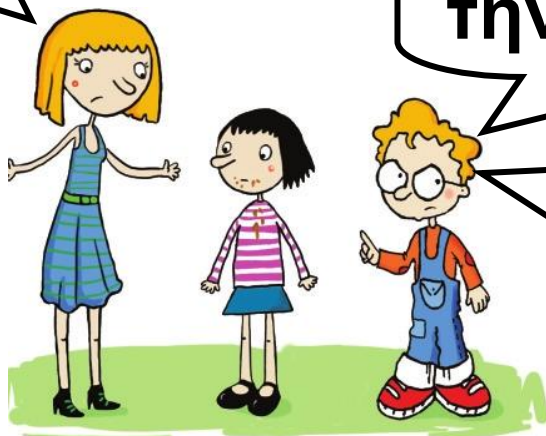

Όλες οι σειρές
βγάζουν νόημα!

Η σειρά των κύριων συστατικών μέσα στην πρόταση δεν επηρεάζει τη σημασία της. Δηλαδή, οι έξι προτάσεις που έφτιαξες, Ορέστη, έχουν περίπου το ίδιο νόημα. Υπάρχει λοιπόν ελευθερία στη σειρά των συστατικών μέσα σε μια πρόταση. Ωστόσο, κάθε σειρά χρησιμοποιείται σε διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας.

Τι έγινε;

Η Αγγελίνα έφαγε
την καρυδόπιτα.

Έφαγε η
Αγγελίνα την
καρυδόπιτα.

Όταν ρωτάμε κάτι για το οποίο δεν ξέρουμε τίποτα, η απάντηση που θα μας δώσουν έχει συνήθως σειρά συστατικών Υποκείμενο – Ρήμα – Αντικείμενο ή Ρήμα – Υποκείμενο – Αντικείμενο.

Η Αγγελίνα
έφαγε
την καρυδόπιτα.

Υποκείμενο
Ρήμα
Αντικείμενο

Έφαγε
η Αγγελίνα
την καρυδόπιτα.

Ρήμα
Υποκείμενο
Αντικείμενο

Στην περίπτωση αυτή, η απάντησή μας δίνει μια εντελώς νέα πληροφορία / είδηση.

Όταν θέλουμε να δώσουμε έμφαση στο αντικείμενο, μπορούμε να αλλάξουμε τη σειρά των λέξεων και να φέρουμε το αντικείμενο στην αρχή της πρότασης. Τότε, μάλιστα, το προφέρουμε πιο δυνατά:

**Την καρυδόπιτα
έφαγε
η Αγγελίνα.**

**Αντικείμενο
Ρήμα
Υποκείμενο**

Τι θα θυμάμαι για...
τη σειρά των
συστατικών της
πρότασης

Η πιο ουδέτερη σειρά των
συστατικών μέσα σε μια πρόταση
είναι

**Υποκείμενο – Ρήμα – Αντικείμενο
(Υ-Ρ-Α) ή**

**Ρήμα – Υποκείμενο – Αντικείμενο
(Ρ-Υ-Α)**

Αν θέλουμε όμως να τονίσουμε
ιδιαίτερα κάποιο στοιχείο της
πρότασης, μπορούμε να αλλάξουμε
τη σειρά των συστατικών.

Β. Ξεχωρίζω τις προτάσεις ανάλογα με το αν εξαρτώνται από άλλες ή όχι

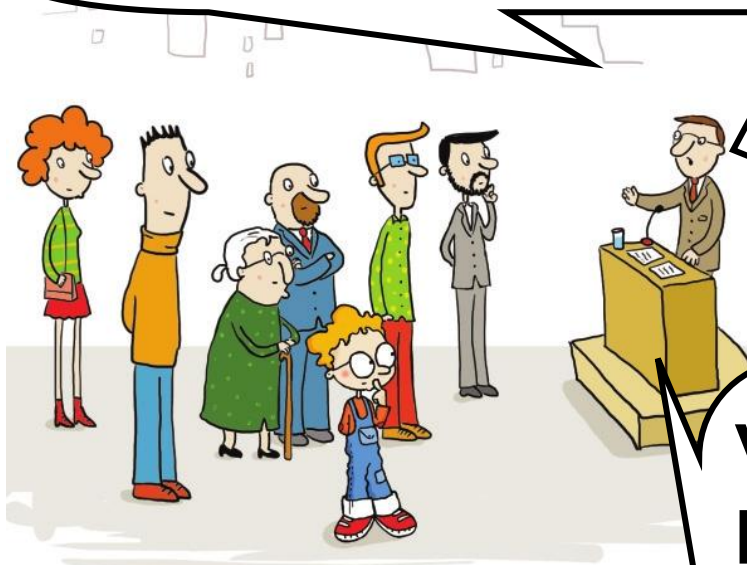
Ποιος θέλει να προχωρήσουμε μπροστά

Η παράταξη μας θα φροντίσει για το μέλλον του τόπου

Δώστε μας την ψήφο σας την ερχόμενη Κυριακή!

**επειδή και στο παρελθόν
ακούσαμε τέτοιες υποσχέσεις**

**αν οι
συνθήκες το
επιτρέψουν**

**για να
μπορέσουμε
να λύσουμε τα
προβλήματα
των συμπο-
λιτών μας**

**Υπάρχει άλλος
τρόπος να
χωρίσω τις
προτάσεις;**

**Φυσικά! Ανάλογα με το αν
στέκουν μόνες τους στον
λόγο ή όχι. Οι προτάσεις
διακρίνονται σε κύριες και
εξαρτημένες / δευτερεύουσες. Οι
κύριες έχουν αυτοτελές νόημα και
μπορούν να σταθούν μόνες τους.**

Π.χ. Η παράταξη μας μετά τις εκλογές θα φροντίσει για το μέλλον του τόπου. Ποιος θέλει να προχωρήσουμε μπροστά; Δώστε μας την ψήφο σας την ερχόμενη Κυριακή!

Προσέχω! Οι κύριες προτάσεις μπορεί να είναι και ερωτηματικές. Να δηλώνουν δηλαδή μια ερώτηση του ομιλητή προς τον ακροατή: Θέλετε να προχωρήσουμε μπροστά; Ποιος θέλει να προχωρήσουμε μπροστά;

Και οι εξαρτημένες;

Ο Νίκος είπε ότι θα πάει στη συναυλία.

[εξαρτημένη πρόταση – αντικείμενο του είπε]

Ο Πέτρος ρώτησε ποιο ήταν το θρανίο του.

[εξαρτημένη πρόταση – αντικείμενο του ρώτησε]

Τα παιδιά ξύπνησαν όταν είχε πια ξημερώσει.

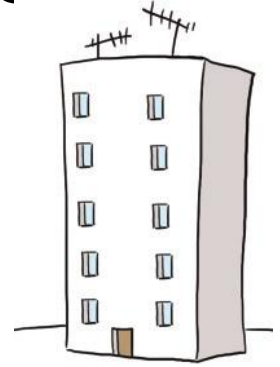
[εξαρτημένη πρόταση – προσδιορισμός χρόνου]

Ο Βασίλης σπούδασε για να μορφωθεί.

[εξαρτημένη πρόταση – προσδιορισμός σκοπού]

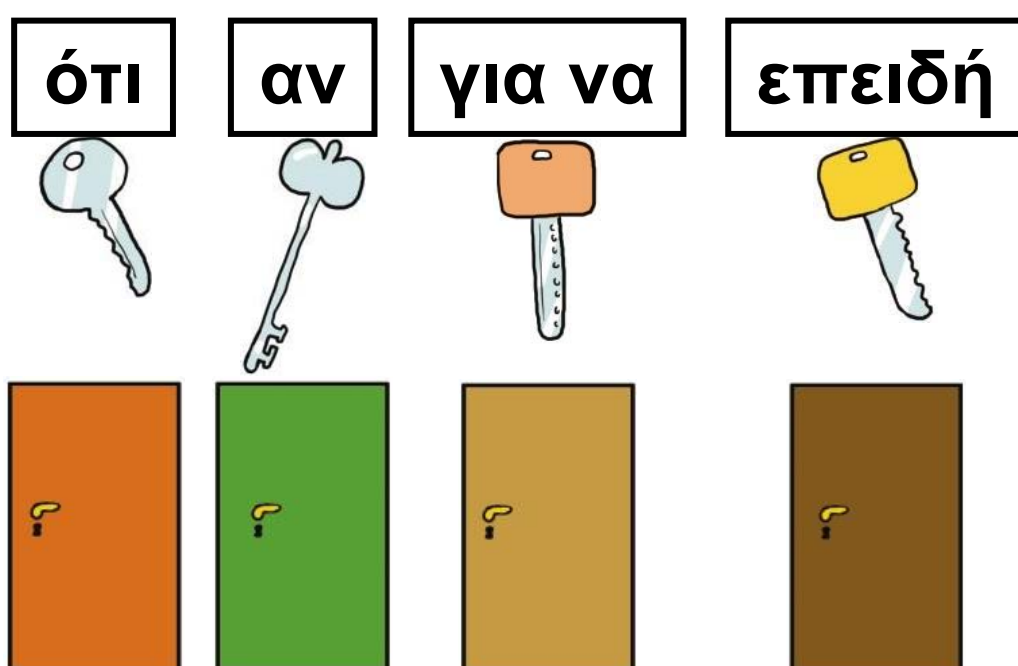
Οι εξαρτημένες προτάσεις συμπληρώνουν τις κύριες προτάσεις και είτε λειτουργούν ως όροι τους (υποκείμενα, αντικείμενα) είτε μας δίνουν μια πληροφορία για τις συνθήκες μέσα στις οποίες πραγματοποιείται αυτό που δείχνει η κύρια πρόταση. Οι εξαρτημένες προτάσεις δε στέκονται μόνες τους στον λόγο.

Άρα, οι κύριες προτάσεις μοιάζουν με το ισόγειο μιας πολυκατοικίας. Μπορεί να σταθεί και μόνο του χωρίς στήριξη από άλλους ορόφους. Οι εξαρτημένες προτάσεις μοιάζουν τα διαμερίσματα των επάνω ορόφων. Πρέπει να στηρίζονται πάνω στο ισόγειο και δεν μπορούν να σταθούν από μόνα τους!

Οι εξαρτημένες προτάσεις ξεκινούν (ή –όπως λέμε– εισάγονται) με μερικές ξεχωριστές λέξεις, τους **συνδέσμους** (βλ. ενότητα 14.1 Β). Αυτές οι λέξεις συνδέουν τις εξαρτημένες με τις κύριες προτάσεις. Οι σύνδεσμοι, επίσης, μας δείχνουν τι λογής είναι οι εξαρτημένες προτάσεις.

Αν οι εξαρτημένες προτάσεις είναι τα διαμερίσματα των επάνω ορόφων μιας πολυκατοικίας, οι σύνδεσμοι που τις εισάγουν είναι τα κλειδιά! Χωρίς το κατάλληλο κλειδί δεν μπορούμε να προχωρήσουμε από το ισόγειο και να μπούμε σε ένα διαμέρισμα του επάνω ορόφου! Άρα, κάθε εξαρτημένη πρόταση πρέπει να εισάγεται με τον κατάλληλο σύνδεσμο.

16.4 Εξαρτημένες / δευτερεύουσες προτάσεις

Α. Ειδικές προτάσεις

Ο κύριος Βρασίδας νομίζει
ότι ο καιρός θα χαλάσει.

Ο Ορέστης ξέρει ότι ο θείος
Βρασίδας θα πάει διακοπές.

Οι **ειδικές** προτάσεις εισάγονται με
τους συνδέσμους **ότι, πως, που και**
είναι αντικείμενα ρημάτων όπως:
λέω, πιστεύω, νομίζω, ξέρω,
αισθάνομαι, υποστηρίζω κ.ά.

Ο κύριος Βρασίδας παραπονιόταν
πως ο καιρός χαλούσε κάθε χρόνο
στις διακοπές του.

Ο κύριος Βρασίδας μετάνιωσε που
δεν είχε συμβουλευτεί την Ε.Μ.Υ.

Οι ειδικές προτάσεις μπορεί να
είναι και υποκείμενα απρόσωπων

ρημάτων (βλ. ενότητα 10.2 ΣΤ)
και απρόσωπων εκφράσεων:
Π.χ. Φαίνεται ότι η βροχή θα
κρατήσει αρκετή ώρα.

Β. Πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις

Ερώτηση
– κύρια
πρόταση:
**Ευθεία
ερώτηση**

Θα πάω τελικά στην
Άνδρο για διακοπές;
Πότε θα σταματήσει
η κακοκαιρία; Ποιος
θα με βοηθήσει να
αλλάξω τα εισιτήρια;

Ο θείος Βρασίδης αναρωτιέ-
ται αν θα πάει τελικά στην
Άνδρο για διακοπές. Θέλει
να μάθει πότε θα
σταματήσει η κακοκαιρία
και ποιος θα τον βοηθήσει
να αλλάξει τα εισιτήρια.

**Ερώτηση – εξαρτημένη
πρόταση: Πλάγια ερώτηση
(πλάγια ερωτηματική πρόταση)**

**Οι πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις
είναι εξαρτημένες προτάσεις που
εκφράζουν ερώτηση ή απορία.
Είναι αντικείμενα ρημάτων όπως:
ρωτώ, αναρωτιέμαι, απορώ,
σκέφτομαι, αμφιβάλλω κ.ά. Επίσης,
είναι υποκείμενα απρόσωπων
ρημάτων και απρόσωπων
εκφράσεων με παρόμοια σημασία.
Οι πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις
εισάγονται με τα αν, μήπως, με τις
ερωτηματικές αντωνυμίες και με τα
ερωτηματικά επιρρήματα.**

Γ. Βουλευτικές προτάσεις

Θα μπορούσατε να μου αλλάξετε το εισιτήριο για την Πέμπτη; Δε θέλω να ταξιδέψω με αυτόν τον καιρό. Πρέπει να προσέχει κανείς.

Οι **βουλευτικές προτάσεις** είναι εξαρτημένες προτάσεις που εκφράζουν επιθυμία, σχεδιασμό ή ευχή. Είναι αντικείμενα ρημάτων όπως: θέλω, μπορώ, εύχομαι, αναγκάζομαι, σκοπεύω κ.ά. Επίσης, είναι υποκείμενα απρόσωπων ρημάτων και απρόσωπων εκφράσεων όπως: πρέπει, χρειάζεται, απαγορεύεται, είναι ανάγκη, είναι αδύνατον κ.ά. Οι βουλευτικές προτάσεις βρίσκονται πάντοτε σε υποτακτική (γι' αυτό και ξεκινούν με το μόριο να της υποτακτικής).

Προσοχή!

Ξεχωρίζουμε τις βουλευτικές από τις τελικές προτάσεις (βλ. ενότητα 16.4 I), γιατί στις βουλευτικές δεν μπορούμε να αντικαταστήσουμε το να με το για να.+

Θέλω να πάω στον κινηματογράφο.
ΑΛΛΑ ΟΧΙ Θέλω για να πάω στον κινηματογράφο.

Δ. Ενδοιαστικές προτάσεις

Ο θείος Βρασίδας ανησυχεί μη χαλάσει κι άλλο ο καιρός.

Φοβάται μήπως το ποντίκι τη δαγκώσει!

Οι ενδοιαστικές προτάσεις είναι εξαρτημένες προτάσεις που εκφράζουν τον φόβο ή τον δισταγμό μας για κάτι. Είναι αντικείμενα ρημάτων όπως: φοβάμαι, ανησυχώ κ.ά. Οι προτάσεις αυτές εισάγονται με τους συνδέσμους μήπως και μη(ν).

Να και κάτι που πρέπει να ξέρουμε για τις εξαρτημένες προτάσεις που έχουμε συναντήσει ως τώρα.

Η ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ

Μερικές φορές μια πρόταση εξηγεί καλύτερα το νόημα κάποιας λέξης, συνήθως ουσιαστικού. Έτσι οι ειδικές, πλάγιες ερωτηματικές, βουλητικές και ενδοιαστικές προτάσεις μπορεί και να έχουν

θέση **επεξήγησης** (να επεξηγούν δηλ. κάποια ουσιαστικά):

Μάθατε το **νέο**, ότι ο κ. Βρασίδας κέρδισε το βραβείο «Γνώση»;

Ο Ορέστης βασανιζόταν από αυτήν την **απορία**, αν η κοπέλα δούλευε στο μαγαζί με τα παγωτά.

Ο κ. Βρασίδας είχε μία και μόνο **επιθυμία**, να επισκεφθεί την Άνδρο.

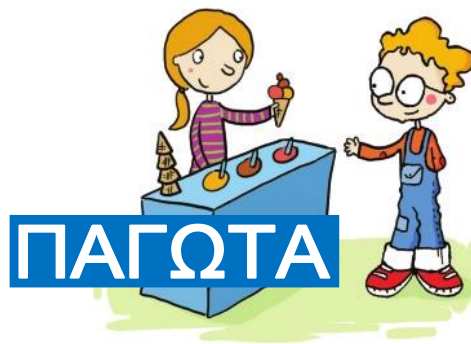
Η κ. Δανάη πρέπει να απαλλαγεί από τον μεγάλο της **φόβο**, μήπως τη δαγκώσει το ποντίκι.

Ε. Αναφορικές προτάσεις

Είδα μια
κοπέλα.

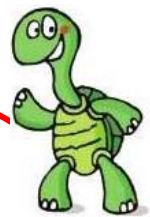
+ Η κοπέλα μου είχε
πουλήσει ένα παγωτό.

Είδα μια κοπέλα **η οποία / που**
μου είχε πουλήσει ένα παγωτό.

Οι **αναφορικές προτάσεις** είναι εξαρτημένες προτάσεις που αναφέρονται σε μία λέξη ή φράση κάποιας άλλης πρότασης. Οι προτάσεις αυτές εισάγονται με τις αναφορικές αντωνυμίες (βλ. ενότητα 8.6) ή το άκλιτο **που**.

Πολλές φορές η αναφορική αντωνυμία πρέπει να βρίσκεται μέσα σε Προθετική Φράση:
Ο Ορέστης διάβαζε ένα βιβλίο.
Στο βιβλίο πρωταγωνιστούσε ο Ηρακλής.
Ο Ορέστης διάβαζε ένα βιβλίο **[στο οποίο]** πρωταγωνιστούσε ο Ηρακλής.
[στο οποίο]: Προθετική Φράση

ΣΤ. Υποθετικές προτάσεις

Αν την ξαναδώ, θα της πω ότι έχει ωραία μάτια.

Οι **υποθετικές προτάσεις** δηλώνουν ότι κάτι πρέπει να εκπληρωθεί για να πραγματοποιηθεί στη συνέχεια το περιεχόμενο της κύριας πρότασης. Οι προτάσεις αυτές εισάγονται με τους υποθετικούς συνδέσμους (π.χ. **αν, άμα, είτε...είτε**, βλ. ενότητα 14.1 Β).

Η εξαρτημένη υποθετική πρόταση (ή αλλιώς η **υπόθεση**) μαζί με την κύρια πρόταση που σχετίζεται με αυτήν (την **απόδοση**) σχηματίζει τον **υποθετικό λόγο**.

ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ	
ΥΠΟΘΕΣΗ	ΑΠΟΔΟΣΗ
Αν την ξαναδώ	θα της πω ότι έχει ωραία μάτια.

Ζ. Χρονικές προτάσεις

Έχεις πολλά πράγματα να κάνεις, Ορέστη! Πώς όμως θα τα βάλεις στη σειρά, πώς θα μας εξηγήσεις πότε θα ξυπνήσεις, πότε θα φας πρωινό, πότε θα πας στο σχολείο, πότε θα παίξεις με τους φίλους σου;

Κανένα πρόβλημα! Μπορώ να μιλήσω για τον χρόνο με ένα σωρό τρόπους και να αφηγηθώ όλα όσα συμβαίνουν (βλ. αφήγηση, ενότητα 2.1): με χρονικά επιρρήματα (ενότητα 12.1) (πριν, ύστερα, χτες κ.ά.), με Ονοματικές Φράσεις (το πρωί, το βράδυ), με Προθετικές Φράσεις (μετά από το σχολείο, πριν από το πρωινό, κατά τη διάρκεια του γεύματος), αλλά κυρίως με προτάσεις, τις **χρονικές προτάσεις.**

**Όταν ξυπνάω κάνω τα εξής:
Αφού πλύνω το πρόσωπο μου,
ντύνομαι και χτενίζομαι. Μόλις
τελειώσω, τρώω το πρωινό μου,
ενώ η μητέρα μου αρχίζει να
μαγειρεύει το μεσημεριανό φαγητό.
Όταν φτάσει το σχολικό, βγαίνω
στον δρόμο. Μερικές φορές μόλις**

που το προλαβαίνω! Ώσπου να πάω στο σχολείο, συζητάω με τους συμμαθητές μου.

Οι χρονικές προτάσεις εισάγονται με τους χρονικούς συνδέσμους (π.χ. αφού, όταν, ενώ, βλ. ενότητα 14.1 Β).

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 37 Περιγράψω σε μια παράγραφο μια δική μου μέρα. Προσέχω να βάλω στη σειρά τις πράξεις μου και να δηλώσω τη σειρά αυτή με εξαρτημένες χρονικές προτάσεις.

Η. Αιτιολογικές προτάσεις

Θα μας
εξηγήσετε...

Πείτε μας γιατί
υποστηρίζατε
ότι...

Πώς καταλήξατε στο
συμπέρασμα ότι...

**Οι δεινόσαυροι
εξαφανίστηκαν, επειδή
ξεκίνησε στη γη η εποχή
των παγετώνων. Η γη
παραμένει σε τροχιά
γύρω από τον ήλιο, διότι
η δύναμη της βαρύτητας
του ηλίου τη συγκρατεί.**

Αυτή είναι η μοίρα του επιστήμονα. Όλοι θέλουν να μάθουν πώς βρήκα τις απαντήσεις σε αυτά που ζητούσα. Όλο «γιατί» και «πώς» ρωτάνε. Εγώ έχω τις απαντήσεις, ξέρω και πώς να τους τις πω, πώς να τους δείξω τις αιτίες. Δείχνω την αιτία με τις **αιτιολογικές προτάσεις**.

Οι αιτιολογικές προτάσεις εισάγονται με τους αιτιολογικούς συνδέσμους (π.χ. γιατί, επειδή, διότι, βλ. ενότητα 14.1 Β). Τις χρησιμοποιούμε όταν θέλουμε να επιχειρηματολογήσουμε για κάτι (βλ. ενότητα 2.1).

Θ. Εναντιωματικές προτάσεις – Παραχωρητικές προτάσεις

Πήγαμε εκδρομή, αν και έβρεχε.

Οι **εναντιωματικές προτάσεις** φανερώνουν αντίθεση σε αυτό που δείχνει η κύρια πρόταση. Παρ' όλα αυτά, η κύρια πρόταση ισχύει. Εισάγονται με τους συνδέσμους **αν και, ενώ, μολονότι, κι ας**.

Θα πάμε εκδρομή, κι ας βρέξει.

Οι **παραχωρητικές προτάσεις** εισάγονται με τους συνδέσμους **και αν, και να, κι ας**.

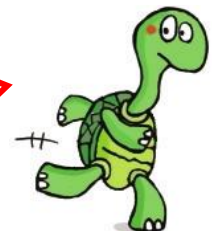
I. Τελικές προτάσεις

Θα πάω να τη βρω για να της πω ότι έχει όμορφα μάτια.

Όταν θέλουμε να δείξουμε για ποιο σκοπό γίνεται κάτι, χρησιμοποιούμε τελικές προτάσεις. Αυτές εισάγονται με το για + το μόριο της υποτακτικής να.

Μερικές φορές (κυρίως μετά από ρήματα που δείχνουν κίνηση), οι τελικές προτάσεις εισάγονται μόνο με το μόριο να:
Π.χ. Τρέχω να προλάβω τον Ορέστη.

ΙΑ. Αποτελεσματικές ή συμπερασματικές προτάσεις

Ο καιρός επιδεινώθηκε τόσο πολύ, που ο θείος Βρασίδας ανέβαλε τις διακοπές του.

Περίμενε τις διακοπές του τόσες εβδομάδες, ώστε δικαιολογημένα στενοχωρήθηκε.

Οι αποτελεσματικές προτάσεις δείχνουν το αποτέλεσμα της πράξης που δηλώνει η κύρια πρόταση. Εισάγονται με τους αποτελεσματικούς συνδέσμους ώστε, που.

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

Χωρίζω με κόμμα τις εξαρτημένες προτάσεις που δεν έχουν στενή σχέση με την κύρια πρόταση και μπορούμε να τις παραλείψουμε.

Π.χ. Αφού φάει το πρωινό του, ο Ορέστης φεύγει για το σχολείο

Αντίθετα, δεν μπορώ να χωρίσω με κόμμα εξαρτημένες προτάσεις που συμπληρώνουν το νόημα της κύριας πρότασης και, επομένως, είναι στενά συνδεδεμένες με αυτή. Π.χ. Ο Βρασίδας είπε ότι θα πάει διακοπές.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 38

Βρίσκω τις εξαρτημένες προτάσεις στο παρακάτω κείμενο και αναγνωρίζω σε ποια είδη ανήκουν:

Ο Αρίων, που έμενε εκείνο τον καιρό στην αυλή του Περίανδρου, θέλησε να ταξιδέψει στην Ιταλία και τη Σικελία. Εκεί εργάστηκε πολύ και, αφού απέκτησε πολλά χρήματα, είπε να γυρίσει πίσω στην Κόρινθο. Ναύλωσε ένα κορινθιακό καράβι, επειδή είχε εμπιστοσύνη μόνο στους Κορίνθιους. Ωστόσο, στη μέση του πελάγους, αυτοί σκέφτηκαν να τον ρίξουν στη θάλασσα για να πάρουν τα πλούτη του. Εκείνος, μια και δεν μπορούσε να κάνει τίποτε άλλο, συμφώνησε. Τους ρώτησε όμως αν θα τον άφηναν να τραγουδήσει για τελευταία φορά στο κατάστρωμα, φορώντας τα καλά του.

**Ηρόδοτος,
Ο Αρίων και το δελφίνι (Διασκευή)**

16.5 Ευθύς – πλάγιος λόγος

- Τι σου συνέβη;
- Με έριξαν στη θάλασσα, αλλά ένα δελφίνι, που μαγεύτηκε από το τραγούδι μου, με έβγαλε στη στεριά.

Ευθύς λόγος

Οι ψαράδες ρώτησαν τον Αρίωνα τι του είχε συμβεί κι εκείνος απάντησε ότι τον είχαν ρίξει στη θάλασσα, αλλά ένα δελφίνι, που μαγεύτηκε από το τραγούδι του, τον έβγαλε στη στεριά.

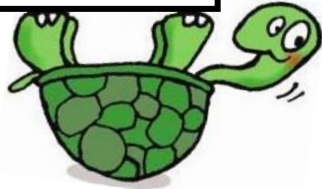
Πλάγιος λόγος

Στον **ευθύ λόγο** ακούμε τα λόγια κάποιου όπως ακριβώς τα λέει, ενώ στον **πλάγιο λόγο** τα λόγια αυτά τα μεταφέρει κάποιο τρίτο πρόσωπο. Για να μετατρέψω τον ευθύ σε πλάγιο λόγο:

1. Προσθέτω τα ονόματα των προσώπων.
2. Βάζω συνδέσμους για να ενώσω τις προτάσεις.
3. Χρησιμοποιώ ρήματα όπως ρώτησε, απάντησε, είπε κ.ά.
4. Μετατρέπω τις κύριες προτάσεις σε εξαρτημένες.
5. Αλλάζω το πρόσωπο των ρημάτων από πρώτο / δεύτερο σε τρίτο (π.χ. ήθελα → ήθελε).
6. Μερικές φορές, αλλάζω και τον χρόνο του ρήματος (π.χ. έριξαν → είχαν ρίξει).

**Α, και
κάτι άλλο**

**«Θέλω φαγητό»,
είπε ο Αρίωνας.
Τα λόγια του
Αρίωνα βρίσκονται
μέσα σε εισαγωγικά,
«...», άρα... έχουμε
ευθύ λόγο.**

**Ο Αρίωνας είπε ότι ήθελε φαγητό.
Εδώ δεν έχουμε εισαγωγικά, άρα...
έχουμε πλάγιο λόγο.**

ΠΕΜΠΤΟ ΜΕΡΟΣ

Βρίσκω τις σχέσεις των λέξεων
Παραγωγική μορφολογία – Σύνθεση
Σημασιολογία

όταν βλέπω ένα όνειρο →
ονειρεύομαι,
κι όταν πιάσουν οι ζέστες, ε τότε →
ζεσταίνομαι για τα καλά.

Η αδελφή μου γυμνάζεται → στο
γυμναστήριο.
Συχνά κολυμπάει → της αρέσει
δηλαδή το κολύμπι.

Γίνεται, όμως,
και το
αντίθετο,
έχουμε δηλαδή
ουσιαστικά
από ρήματα.

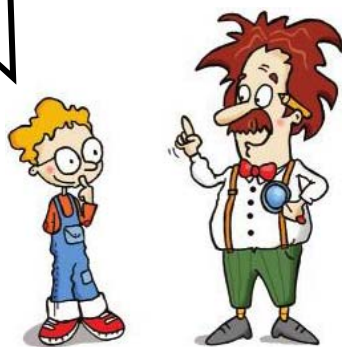
Κατασκευάζουμε
επίσης και
ουσιαστικά από
ουσιαστικά.

Η μικρή γάτα λέγεται → γατάκι
ο σκύλος → σκυλάκι.
Ένα σπουδαίο γκολ είναι →
γκολάρα

μια έκταση με ελιές → ελαιώνας,
κι όταν συγκεντρώνονται πολλά
σκουπίδια στο δωμάτιο μου η
μητέρα μου λέει ότι μοιάζει με →
σκουπιδαριό.

Επίθετα;

Και επίθετα
μπορώ να φτιάξω
με τις κατάλληλες
καταλήξεις.

Αυτός που φτιάχνεται από ασήμι
είναι → ασημένιος
κι αυτός που μας ενοχλεί →
ενοχλητικός.

Ο συμμαθητής μου, ο Σταύρος, που
μελετά συστηματικά, είναι πολύ →
μελετηρός.

Εγώ πολλές φορές ξεχνώ τις
ασκήσεις που έχω για αύριο. Κι
όταν φτάνει η → αυριανή μέρα
τρέχω για να προλάβω.

Μπορώ να φτιάξω νέες λέξεις προσθέτοντας καταλήξεις σε λέξεις που ήδη υπάρχουν. Η διαδικασία αυτή λέγεται **παραγωγή**.

Όταν ένα σχήμα είναι στενό και μακρύ το λέμε → στενόμακρο.

Όταν ανεβαίνω και κατεβαίνω άσκοπα τις σκάλες του σπιτιού μου, όλοι αναρωτιούνται γιατί → ανεβοκατεβαίνω χωρίς λόγο.

Όταν ο ήλιος βασιλεύει, μου αρέσει να χαζεύω το → ηλιοβασίλεμα.

Μπορώ επίσης να ενώσω λέξεις και να φτιάξω ακόμα μεγαλύτερες. Η διαδικασία αυτή λέγεται **σύνθεση**.

17.1 Παραγωγή

A. Παράγωγα ρήματα

Κυρίως από ουσιαστικά ή επίθετα:

νεύρο – νευριάζω

φυτό – φυτεύω

κόπος – κοπιάζω

τέλος – τελειώνω

ζέστη – ζεσταίνω

όμορφος – ομορφαίνω

σημάδι – σημαδεύω

κλειδί – κλειδώνω

Αλλά και:

1) Από άλλα ρήματα:

φέγγω – φεγγίζω

βάφω – ξεβάφω

διψώ – ξεδιψώ

2) Από άκλιτα μέρη του λόγου

(επιρρήματα, επιφωνήματα κτλ.):

συχνά – συχνάζω

σιμά – σιμώνω

χαμηλά – χαμηλώνω

B. Παράγωγα ουσιαστικά

Από ρήματα:

τραγουδώ – τραγουδιστής

έρχομαι – ερχομός

κλαδεύω – κλάδεμα

τρέχω – τρέξιμο

ανασαίνω – ανάσα

γυμνάζω – γυμναστήριο

Τα ουσιαστικά που παράγονται από ρήματα σημαίνουν κυρίως:

- α) το πρόσωπο που ενεργεί (π.χ. τραγουδιστής)**
- β) την ενέργεια ή το αποτέλεσμα της (π.χ. κλάδεμα)**
- γ) το όργανο, το μέσο ή τον τόπο μιας ενέργειας (π.χ. γυμναστήριο)**

Από ουσιαστικά:

α. Υποκοριστικά

Δείχνουν ότι κάτι είναι μικρό ή ότι το νιώθουμε ως αγαπητό/οικείο.

Π.χ. παιδί – παιδάκι

Καταλήξεις: -άκι, -ίτσα, -άκος, -άκης, -ούλα, -ούλης, -ούλι, -ούδα, -ούδι

β. Μεγεθυντικά

Δείχνουν ότι κάτι είναι πιο μεγάλο από αυτό στο οποίο αναφέρεται η λέξη από την οποία προέρχεται.

Π.χ. κολοκύθι – κολοκύθα

Καταλήξεις: -α, -άρα, -αράς, -αρος

γ. Περιεκτικά

Δείχνουν ότι πολλά όμοια πράγματα βρίσκονται στο ίδιο μέρος. Π.χ. άμμος – αμμουδιά, αμπέλι – αμπελώνας

Καταλήξεις: -ια, -ώνας, -ιώνας

δ. Τοπικά

Δείχνουν τόπο. Π.χ. εστιάτορας – εστιατόριο, Πατριάρχης – Πατριαρχείο

ε. Εθνικά

Δείχνουν τον άνθρωπο που κατάγεται από συγκεκριμένο τόπο. Έχουν πολλά είδη καταλήξεων. Π.χ. Ανατολή – Ανατολίτης, Ψαρά – Ψαριανός

στ. Επαγγελματικά

Δηλώνουν επάγγελμα. Π.χ. βιβλιοθήκη – βιβλιοθηκάριος, βάρκα – βαρκάρης, γάλα – γαλατάς

ζ. Διάφορα άλλα

-αίνα: π.χ. Γιώργος – Γιώργαίνα

-ίνα: π.χ. γιατρός – γιατρίνα

-ισμός: π.χ. χριστιανός –

χριστιανισμός

-ιά: π.χ. νύχτα – νυχτιά, λεβέντης –

λεβεντιά

Από επίθετα:

Είναι αφηρημένα και φανερώνουν ιδιότητα

Π.χ. αθώς – αθωότητα, αγράμματος – αγραμματοσύνη, μαύρος – μαυρίλα, γλυκός γλύκα, κόκκινος – κοκκινίλα, βαρύς – βαρύτητα

Γ. Παράγωγα επίθετα

Από ρήματα:

δροσίζω – δροσιστικός

μελετώ – μελετηρός

λάμπω – λαμπερός

κινώ – κινητήριος

Τα παράγωγα επίθετα σε -τος

λέγονται ρηματικά επίθετα:

σκύβω – σκυφτός βάζω – βαλτός

Από ουσιαστικά:

ζήλια – ζηλιάρης

άνοιξη – ανοιξιάτικος

στάχτη – σταχτής
αιώνας – αιώνιος
βροχή – βροχερός
μετάξι – μεταξωτός
κορίτσι – κοριτσίστικος
αρνί – αρνίσιος
μαλλί – μάλλινος

Από επίθετα:

Αυτά είναι κυρίως υποκοριστικά:
κοντός – κοντούλης
ζεστός – ζεστούτσικος

Ή φανερώνουν ιδιότητα:
άγριος – αγριωπός
άσπρος – ασπριδερός
παχύς – παχουλός

Επίσης σχηματίζονται με το
στερητικό α(ν):

επίσημος – ανεπίσημος
ακριβής – ανακριβής
πιθανός – απίθανος

Από επιρρήματα:

κοντά – κοντινός
βόρεια – βορινός
αύριο – αυριανός

Δ. Παράγωγα επιρρήματα

Τα παράγωγα επιρρήματα προέρχονται κυρίως από επίθετα. Παράγονται με τις καταλήξεις -α και -ως (βλ. ενότητα 12.2).

όμορφος – όμορφα
ειλικρινής – ειλικρινώς
άμεσος – άμεσα και αμέσως

Πιο σπάνια, μπορεί να βρούμε επιρρήματα που παράγονται από αντωνυμίες (π.χ. άλλος – αλλού) ή από άλλα επιρρήματα (π.χ. εκεί – εκείθε).

17.2 Σύνθεση

Όταν συνδυάζουμε μια λέξη με μια άλλη λέξη για να φτιάξουμε μια καινούρια λέξη, έχουμε **σύνθεση**.

άγριο

A' συνθετικό

+

λουλούδι

B' συνθετικό

=

αγριολούλουδο

Σύνθετη λέξη

ανεβαίνω

A' συνθετικό

+

κατεβαίνω

B' συνθετικό

=

ανεβοκατεβαίνω

Σύνθετη λέξη

Στη γλώσσα μας υπάρχουν πολλές σύνθετες λέξεις (σύνθετα). Με βάση τη σημασία τους, τα σύνθετα χωρίζονται σε:

Παρατακτικά σύνθετα: Αυτά σημαίνουν ό,τι και τα συνθετικά τους ενωμένα με τον σύνδεσμο και: ανεβοκατεβαίνω – ανεβαίνω και κατεβαίνω
μαχαιροπίρουνα – μαχαίρια και πιρούνια
κοντόχοντρος – κοντός και χοντρός

Κτητικά σύνθετα: Αυτά σημαίνουν ότι κάποιος έχει κάτι δικό του.
μεγαλόκαρδος – αυτός που έχει μεγάλη καρδιά
μαυρομάτα – αυτή που έχει μαύρα μάτια
γλυκόφωνος – αυτός που έχει γλυκιά φωνή

Προσδιοριστικά σύνθετα: Σε αυτά το πρώτο συνθετικό προσδιορίζει το δεύτερο:
αγριολούλουδο – άγριο λουλούδι
ηλιοβασίλεμα – βασίλεμα του ήλιου
ξαναθυμάμαι – θυμάμαι ξανά

Αντικειμενικά σύνθετα: Σ' αυτά το ένα συνθετικό είναι ρήμα και το άλλο είναι το αντικείμενο του ρήματος αυτού.

θηριοδαμαστής – αυτός που δαμάζει θηρία

ζαχαροπλάστης – αυτός που πλάθει ζαχαρωτά

γλωσσοδέτης – αυτό που δένει τη γλώσσα

Πώς σχηματίζω σύνθετα;

Μπορώ να σχηματίσω σύνθετα λέξεων σχεδόν με τα περισσότερα μέρη του λόγου.

Το Α' συνθετικό μπορεί να είναι:

ουσιαστικό (ποδόσφαιρο)

επίθετο (αγριογούρουνο)

αριθμητικό (πεντάμορφη)

ρήμα (ανεβοκατεβαίνω)

επίρρημα (πισωγυρίζω)

Το Β΄ συνθετικό μπορεί να είναι:
ουσιαστικό (εξώ**φυλλο**)
επίθετο (βαθυ**γάλανος**)
ρήμα (νομο**θετώ**)
κλιτή μετοχή (κοσμο**γυρισμένος**)

Άρα, μπορώ να
φτιάξω σύνθετες λέξεις
με ένα σωρό τρόπους!

Όταν το Α΄ συνθετικό είναι κλιτή
λέξη, ενώνω τα δύο συνθετικά
με το **συνδετικό φωνήεν -ο-**, το
οποίο δεν προέρχεται από
κανένα από τα δύο συνθετικά.

γυναίκες + παιδιά → γυναικ-**ο**-
παιδα

νύχτα + πουλί → νυχτ-**ο**-πούλι

ανάβω + σβήνω → αναβ-**ο**-σβήνω

πικρή + δάφνη → πικρ-**ο**-δάφνη

**Μερικές φορές,
όμως, το συνδυετικό
φωνήεν χάνεται.**

**άγριος + άνθρωπος →
αγριάνθρωπος**

**Μερικές προθέσεις της
γλώσσας μας συνδυάζονται με
ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα και
επιρρήματα, και σχηματίζουν
νέες λέξεις: π.χ. αντιπρόεδρος,
κατακόκκινος, συνυπάρχω,
προχτές. Οι λέξεις αυτές άλλοτε
μοιάζουν με παράγωγα και
άλλοτε με σύνθετα.**

Στη γλώσσα μας υπάρχουν και σύνθετα τα οποία μοιάζουν με ολόκληρες ονοματικές φράσεις. Αυτά ονομάζονται **πολυλεκτικά σύνθετα**.

Π.χ. παιδική χαρά, λαϊκή αγορά, τρίτη ηλικία, ζώνη ασφαλείας

17.3 Αρκτικόλεξα – Συντομογραφίες

Πάω να πληρώσω τον λογαριασμό της ΔΕΗ και του Ο.Τ.Ε.

Εγώ πάω στο Ι.Κ.Α.

Μα τι
είναι
αυτά;

Υπάρχουν ονόματα οργανισμών, επιχειρήσεων, συλλόγων κτλ. τα οποία αποτελούνται από πολλές λέξεις. Στη θέση τους χρησιμοποιούμε τα **αρκτικόλεξα**, δηλαδή ακροστιχίδες που σχηματίζονται συνήθως από το πρώτο γράμμα της κάθε λέξης. Δηλαδή:

Δημόσια

Επιχείρηση

Ηλεκτρισμού

Οργανισμός

Τηλεπικοινωνιών

Ελλάδος

Ίδρυμα

Κοινωνικών

Ασφαλίσεων

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 39 Ρωτώ και μαθαίνω τι σημαίνουν τα παρακάτω αρκτικόλεξα:

Ο.Ε.Δ.Β., Ε.Ρ.Τ., Ο.Σ.Ε., Ε.Π.Ο.,
Κ.Ε.Π., Ε.Μ.Υ., Ε.Κ.Α.Β., Ο.Η.Ε.,
Ε.Ο.Τ.

Υπάρχουν και οι **συντομογραφίες**. Σε αυτές, αντί να γράψουμε μια λέξη ολόκληρη, γράφουμε μερικά γράμματά της για συντομία. Έτσι, γράφουμε, π.χ.:

δηλ. = «δηλαδή»
κτλ. = «και τα λοιπά»
βλ. = «βλέπε»
σελ. = «σελίδα»

ΕΝΟΤΗΤΑ 18

Τι σημαίνουν οι λέξεις;

Οι σημασίες των λέξεων

18.1 Κυριολεξία – μεταφορά

Η ουρά της αλεπούς
μερικές φορές είναι μαύρη.

Κυριολεξία έχουμε όταν χρησιμοποιούμε τα ουσιαστικά, τα επίθετα, τα ρήματα, τα επιρρήματα και τις μετοχές με την πραγματική τους σημασία.

Εγώ στο 'χα πει, Καραγκιόζη.
Μην τον εμπιστεύεσαι τον
Νιόνιο. Είναι αλεπού.

Δεν αντέχω
πια! Η ζωή
μου είναι
μαύρη! Πάλι
νηστικός θα
μείνω.

Μεταφορά έχουμε όταν χρησιμοποιούμε μια λέξη με αλλαγμένη σημασία, η οποία όμως συνδέεται με την πραγματική της σημασία.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 40 Σε ποιες προτάσεις έχουμε κυριολεξία και σε ποιες μεταφορά; (στην επόμενη σελίδα)

1. Δεν μπορώ να πιω αυτό το φάρμακο. Είναι πολύ πικρό.
2. Μάτωσαν τα πόδια του στις σκληρές πέτρες.
3. Με το ξημέρωμα πικρά νέα έφτασαν στο νησί.
4. Σταμάτα να μιλάς όταν τρως και μάσα καλά το φαγητό σου.
5. Δεν κατάλαβα τι είπε. Μασούσε τα λόγια του.
6. Τον παρακάλεσα να με βοηθήσει, αλλά είχε σκληρή καρδιά και με αγνόησε.

18.2 Συνώνυμα – Αντώνυμα (αντίθετα)

Συνώνυμα ονομάζονται οι διαφορετικές λέξεις που έχουν περίπου την ίδια σημασία.

παπάς – ιερέας λευκός – άσπρος
μπαμπάς – πατέρας κ.ά.

Αντώνυμα (αντίθετα)
ονομάζονται οι λέξεις που
έχουν αντίθετη σημασία.

ψηλός – κοντός
πλούσιος – φτωχός
όμορφος – άσχημος
πάνω – κάτω
γεμίζω – αδειάζω
ανεβαίνω – κατεβαίνω κ.ά.

18.3 Παραγωγή Ομώνυμα – Παρώνυμα

Ομώνυμα είναι οι λέξεις που
προφέρονται το ίδιο αλλά
έχουν διαφορετική σημασία.

ο δανεικός – **ο δανικός** (από τη
Δανία)
το διάλειμμα (στο σχολείο) – **το**
διάλυμα (υγρού)
σήκω (πάνω) – **σύκο** (φρούτο)

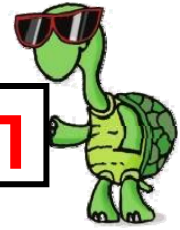
πήρα (κάτι) – (αυτός έχει) **πείρα**
η εφορία (οικονομική υπηρεσία) – **η**
ευφορία (πλούσια παραγωγή)
κλείνω την πόρτα – **κλίνω** ένα ρήμα
το κλίμα της χώρας – **το κλήμα**
στην αυλή μας (κληματαριά, αμπέλι)
ο κριτικός (αυτός που ασκεί
κριτική) – **ο κρητικός** (από την
Κρήτη)
η λίρα (νόμισμα) – **η λύρα** (μουσικό
όργανο)
ο λιμός (πείνα) – **ο λοιμός**
(αρρώστια)
ο όρος (συμφωνία) – **το όρος**
(βουνό)
σήκω (ρήμα) – **σύκο** (το φρούτο)
ο τοίχος (σπιτιού) – **το τείχος** (της
πόλης)
το φύλλο (δέντρου) – **το φύλο**
(αρσενικό ή θηλυκό)
ο ψηλός (που έχει ύψος) – **ο ψιλός**
(λεπτός)

Παρώνυμα ονομάζονται οι λέξεις που μοιάζουν στην προφορά, αλλά έχουν διαφορετική σημασία.

οι αμυγδαλιές (δέντρα) – **οι αμυγδαλές** (αδένες)
ο αμαρτωλός (αυτός που έχει αμαρτίες) – **ο αρματολός** (αυτός που κρατάει άρματα)
εγκληματώ (κάνω έγκλημα) – **εγκλιματίζω** (εισάγω κάποιον με ομαλό τρόπο στις κλιματικές ή άλλες συνθήκες)
ο Ινδός (από την Ινδία) – **ο Ινδιάνος** (ιθαγενής της Αμερικής)
στερώ (παίρνω κάτι που ανήκει σε άλλον) – **υστερώ** (μένω πίσω)
η στήλη (επιτύμβια) – **ο στύλος** (η κολόνα)
η σφήκα (έντομο) – **η σφίγγα** (μυθολογικό τέρας)

ο τεχνικός (σε σχέση με μια τέχνη) –
ο τεχνητός (αυτός που δεν είναι
φυσικός) κ.ά.

Προσοχή! Επειδή τα
παρώνυμα μοιάζουν στην
προφορά, πρέπει να
είμαστε πολύ προσεκτικοί
μην τυχόν τα μπερδέψουμε!

ΣΤΟΠ

Τονικά παρώνυμα:
Μερικές φορές, μπορώ να
ξεχωρίσω τις λέξεις αυτές
από τη θέση του τόνου.

γέρνω – γερνώ
γέρος – γερός
νόμος – νομός
παίρνω – περνώ
πίνω – πεινώ
σχολείο – σχόλιο
χώρος – χορός

18.4 Πολύσημα

Πολύσημο: Μια λέξη με παραπάνω από μία σημασίες, οι οποίες έχουν σχέση μεταξύ τους και προκύπτουν συνήθως από μεταφορά.

μεγάλος (= μεγαλόσωμος, ηλικιωμένος, σπουδαίος)

πρόσωπο (του ανθρώπου, του κτίσματος, στη γραμματική)

το χείλος (του ανθρώπου, του ποτηριού, του γκρεμού)

πόδι (του ανθρώπου, του τραπεζιού κτλ.)

**Τι θα θυμάμαι για...
τις σημασίες των
λέξεων**

- 1. Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τις λέξεις με την πραγματική τους σημασία (κυριολεξία), μπορούμε όμως να τις χρησιμοποιήσουμε και με κάποια μη πραγματική σημασία (μεταφορά).**
- 2. Συνώνυμα είναι λέξεις που έχουν την ίδια (ή περίπου την ίδια) σημασία.**
- 3. Αντώνυμα είναι λέξεις που έχουν αντίθετη σημασία.**
- 4. Ομώνυμα είναι οι λέξεις που προφέρονται το ίδιο αλλά έχουν διαφορετική σημασία.**

5. Παρώνυμα είναι λέξεις που μοιάζουν στην προφορά, αλλά έχουν διαφορετική σημασία.

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

Πρέπει να θυμάμαι πώς ακριβώς γράφονται τα ομώνυμα, παρώνυμα και τονικά παρώνυμα, επειδή η γραφή τους φανερώνει τη σημασία τους.

παίρνω – περνώ

κλήμα – κλίμα

ρήμα – ρίμα

κλίνω – κλείνω

Ενεστώτας	Αόριστος		Κλιτή μετοχή
	Ενεργητική Φωνή	Παθητική Φωνή	
ανεβαίνω	ανέβηκα	–	ανεβασμένος
ανέχομαι	ανέχτηκα	–	–
αντέχω	άντεξα	–	–
απαλλάσσω	απάλλαξα	απαλλάχτηκα	απαλλαγμέ- νος
απέχω	παρατατ. απείχα	–	–
αποδεικνύω	απέδειξα	αποδείχθηκα	απο(δε)δειγ- μένος
απολαμβάνω	απόλαυσα	–	–

	Αόριστος		
Ενεστώτας	Ενεργητική Φωνή	Παθητική Φωνή	Κλιτή μετοχή
αυξάνω / - αίνω	αύξησα	αυξήθηκα	αυξημένος
αφαιρώ (2)	αφαίρεσα	αφαιρέθηκα	αφηρημένος
αφήνω	άφησα	αφέθηκα	αφημένος
βάζω	έβαλα	βάλθηκα	βαλμένος
βαριέμαι	βαρέθηκα	–	–
βαρώ (1)	βάρεσα	–	–
βαστώ (1)	βάσταξα / βάστηξα	βαστάχτηκα / βαστήχτηκα	βαστα(γ)μένος / βαστη(γ)μένος
βγάζω	έβγαλα	βγάλθηκα	βγαλμένος

Αόριστος		Ενεργητική	Φωνή	Κλίτη μετοχή
		Φωνή	Παθητική	Φωνή
βγαίνω	βγήκα	–	βγαλμένος	βγαλμένος
βλέπω	είδα	–	ειδωμένος	ιδωμένος
βοσκώ (1)	βόσκησα	–	–	–
βούτω (1)	βούτησα	βούτηκα	βουτηγμένος	βουτηγμένος
βρέχω	έβρεξα	βράχτηκα	βρε(λ)μένος	βρε(λ)μένος
βρίσκω	βρήκα	βρέθηκα	–	–
βροντώ (1)	βρόντησα/ βρόντηξα	–	–	–
βυζαίνω	βύζαξα	βυζάχτηκα	βυζαγμένος	βυζαγμένος

Ενεστώτας	Αόριστος		Κλιτή μετοχή
	Ενεργητική Φωνή	Παθητική Φωνή	
γδέρνω	έγδαρα	γδάρθηκα	γδαρμένος
γελώ (1)	γέλασα	γελάστηκα	γελασμένος
γέρνω	έγειρα	–	γερμένος
γερνώ (1)	γέρασα	–	γερασμένος
γίνομαι	έγινα	–	γινωμένος
δέομαι	δεήθηκα	–	–
δέρνω	έδειρα	δάρθηκα	δαρμένος
διαβαίνω	διάβηκα	–	–
διαθέτω	διέθεσα	διατέθηκα	διατεθειμένος
διακόπτω	διέκοψα	διακόπηκα	διακεκομμένος

	–	εξερράλην	ιατηλήνυμαι
	–	εξέπηλην	εκτῆσαι
Σολζηλέγκε / εκάγμενος	εξέλην / εκάχτηκα	εξέλα	εκάλεσ
Σολζηλιουί	εισήχθηκα	εισήλα	εισάλα
–	–	εῶσα	ῥω (1)
Σολζηλαψιθ	–	εῶσα	ῥω (1)
Σολζηλοοθ	εῶθηκα	εῶσα	ῥω
Σολζη- διαμαρτυρη-	–	εῶθηκα	διαμαρτυρομαι
Κλιτή μετοχή	Φωνή παθητική	Φωνή ενεργητική	Ενεστώτας
		Αόριστος	

	Αόριστος		
Ενεστώτας	Ενεργητική Φωνή	Παθητική Φωνή	Κλιτή μετοχή
εκτείνω	εξέτεινα	εκτάθηκα	εκτεταμένος
επαινώ (2)	επαίνεσα	επαινέθηκα	(ε)παινεμένος
επεμβαίνω	επενέβηκα / επενέβην	–	–
εξάγω	εξήγαγα	εξάχθηκα	–
εξαιρώ (2)	εξαίρεσα / εξήρεσα	εξαιρέθηκα	–
έρχομαι	ήρθα / ήλθα	–	–
εύχομαι	ευχήθηκα	–	–

	Αόριστος		
Κλίτη	Παθητική	Ενεργητική	Ενεστώτας
Κλίτη	Φωνή	Φωνή	Ενεστώτας
	ακθερέθηκα	εφηύρα / αφύρα	εφύρισα
	–	αφύρα	έχω
Ζουγλημένος	Ζουγληχτικά	Ζουγληζα	Ζουγλω (1)
–	–	έζησα	ζω (2)
–	–	θάραψα	θαρώ (2)
ηθαλήμενος	–	θαλάσα	θαλάω
–	τάθηκα	θάσα	θάτω
Θολζήμενος	θίχτηκα / λιλθην	θίζα	θίλω

	Αόριστος		
Ενεστώτας	Ενεργητική Φωνή	Παθητική Φωνή	Κλιτή μετοχή
θρέφω, (πβ. τρέφω)	έθρεψα	θρέφτηκα	θρεμμένος
καθιστώ (1)	κατέστησα	κατέστην	κατεστημένος
παθ. καθίσταμαι			
κάθομαι	κάθισα / έκατσα		καθισμένος
καίω	έκαψα	κάηκα	καμένος
καλώ (2)	κάλεσα	καλέστηκα	καλεσμένος
κάνω	έκανα / έκαμα	–	καμωμένος

κλάισ	κλάισα	κλάιτηκα	κλάιμενος
κέρνω (1)	κέρσα	κέρσθηκα	κέρσμενος
κέρδιω	κέρδισα	κέρδιθηκα	κέρδισμενος
κατβαίνω	κατβήκα	—	κατβαστή- νος
καταφρονώ (2)	καταφρόνισα	καταφρόνηκα	καταφρονή- μενος
καταρτίζω (1)	καταρτίζω	—	καταρτίζμενος
κατατίνω	κατάτινα	—	—
καρτέρω (1/2)	καρτέρωσα	—	—
Ενδοτώτας	Ενδρητική φώνη	Παθητική φώνη	Κλίτη μετοχή
	Αόριστος		

Αόριστος			
Ενεστώτας	Ενεργητική Φωνή	Παθητική Φωνή	Κλιτή μετοχή
κλέβω	έκλεψα	κλάπηκα / κλέφτηκα	κλεμμένος
κόβω	έκοψα	κόπηκα	κομμένος
κοιτάζω / κοιτώ (1)	κοίταξα	κοιτάχτηκα	κοιταγμένος
κρεμώ (1), παθ. κρέμομαι	κρέμασα	κρεμάστηκα	κρεμασμένος
κυλώ (1)	κύλησα	κυλίστηκα	κυλισμένος
λαμβάνω / λαβαίνω	έλαβα	–	–

Ενεστώτας	Αόριστος		Κλιτή μετοχή
	Ενεργητική Φωνή	Παθητική Φωνή	
ξεχνώ (1)	ξέχασα	ξεχάστηκα	ξεχασμένος
παθαίνω	έπαθα	–	–
παίρνω	πήρα	πάρθηκα	παρμένος
παραγγέλλω	παράγγειλα / παρήγγειλα	παραγγέλθ ηκα	παραγγελ- μένος
παραδίδω / παραδίνω	παράδωσα / παρέδωσα	παραδό- θηκα	παραδομένος
παραπονιέμαι (1)	παραπονέ- θηκα	–	παραπονε- μένος

Ενεστώτας	Αόριστος		Κλιτή μετοχή
	Ενεργητική Φωνή	Παθητική Φωνή	
πηγαίνω / πάω	πήγα	–	–
πηδώ (1)	πήδηξα / πήδησα	–	–
πίνω	ήπια	πιώθηκα	πιωμένος
πλάττω / πλάσσω	έπλασα	πλάστηκα	πλασμένος
πλένω	έπλυνα	πλύθηκα	πλυμένος
πλήττω	έπληξα	–	–
πνίγω	έπνιξα	πνίγηκα	πνιγμένος
πονώ (1)	πόνεσα	–	πονεμένος

	Αόριστος		
Ενεστώτας	Ενεργητική Φωνή	Παθητική Φωνή	Κλιτή μετοχή
σέβομαι	σεβάστηκα	–	–
σέρνω	έσυρα	σύρθηκα	συρμένος
σκουντώ (1)	σκούντηξα / σκούντησα	σκουντήχτηκα	σκουντηγμέ- νος
σπάζω / σπάω (1)	έσπασα	–	σπασμένος
σπέρνω	έσπειρα	σπάρθηκα	σπαρμένος
στέκομαι / στέκω	στάθηκα	–	–
στέλνω	έστειλα	στάλθηκα	σταλμένος

Ενεστώτας	Αόριστος		Κλιτή μετοχή
	Ενεργητική Φωνή	Παθητική Φωνή	
σφάλλω	έσφαλα	–	εσφαλμένος
σχολώ (1)	σχόλασα	–	σχολασμένος
σώζω	έσωσα	σώθηκα	σωσμένος
σωπαίνω	σώπασα	–	–
τελώ (2)	τέλεσα	τελέστηκα	(τε)τελεσμένος
τραβώ (1)	τράβηξα	τραβήχτηκα	τραβηγμένος
τρέπω	έτρεψα	τράπηκα	–
τρέφω	έθρεψα	τράφηκα	θρεμμένος
τρώω	έφαγα	φαγώθηκα	φαγωμένος
υπάρχω	υπήρξα	–	–

Ενεστώτας	Αόριστος		Κλιτή μετοχή
	Ενεργητική Φωνή	Παθητική Φωνή	
χαίρομαι / χαίρω	χάρηκα	–	–
χαλώ (1)	χάλασα	–	χαλασμένος
χορταίνω	χόρτασα	–	χορτασμένος
χυμώ (1)	χύμηξα	–	–
χωρώ (1/2)	χώρεσα	–	–
ψάλλω / ψέλνω	έψαλα	ψάλθηκα	ψαλμένος

1: Β΄ συζυγία – Τάξη 1

2: Β΄ συζυγία – Τάξη 2

B. Γλωσσάρι

Αντικείμενο: Η ονοματική φράση που συνοδεύει ένα μεταβατικό ρήμα και δηλώνει σε ποιον μεταφέρεται η ενέργεια του ρήματος αυτού. Π.χ. Η Μαρία άνοιξε την πόρτα.

Αντώνυμα: Οι λέξεις που έχουν αντίθετη σημασία. Π.χ. καλός – κακός.

Αντωνυμία: Κλιτή λέξη που αντικαθιστά ονοματικές φράσεις. Π.χ. Αυτή είναι η αδερφή του.

Άρθρο: Μικρή κλιτή λέξη που μπαίνει μπροστά από ουσιαστικά, επίθετα, κλιτές μετοχές και ορισμένες αντωνυμίες. Μας δηλώνει αν η ονοματική φράση που συνοδεύει είναι αρσενικό, θηλυκό ή ουδέτερο (γένος), αν πρόκειται για ένα ή πολλά (αριθμό), σε ποια πτώση

βρίσκεται, και κατά πόσον κάτι είναι ορισμένο ή αόριστο. Π.χ. ο δάσκαλος, του δάσκαλου, η καρέκλα, της καρέκλας, τα παιδιά, των παιδιών.

Αριθμητικά: Λέξεις που φανερώνουν αριθμούς.

Χρησιμοποιούμε τα αριθμητικά για να δείξουμε ποσότητα (π.χ. τρία), σειρά (τρίτος), ή για να δηλώσουμε από πόσα μέρη αποτελείται κάτι (π.χ. τριπλός), πόσες φορές μεγαλύτερο είναι από κάτι άλλο (π.χ. τριπλάσιος) ή για να αναφερθούμε σε μονάδες που αποτελούν ένα σύνολο (π.χ. τριάδα).

Αριθμός: Χαρακτηριστικό των κλιτών μερών του λόγου, το οποίο δείχνει αν μιλάμε για ένα ή πολλά πράγματα. Π.χ. το παιδί – τα παιδιά.

Αύξηση: Συλλαβή (έ- ή ή-) που προσθέτουμε στο ρήμα για να σχηματίσουμε τους παρελθοντικούς χρόνους. Π.χ. έλεγα, ήθελα.

Γένος: Χαρακτηριστικό βάσει του οποίου ταξινομούνται τα άρθρα, τα ουσιαστικά, τα επίθετα, οι αντωνυμίες, τα αριθμητικά και οι κλιτές μετοχές σε αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα. Π.χ. ο καλός μαθητής, η καλή μαθήτρια, το καλό παιδί.

Έγκλιση: Τύποι του ρήματος που δείχνουν αν η πράξη που περιγράφουμε είναι πραγματική / βέβαιη (π.χ. Ο γιος του κυρ Πέτρου σπουδάζει αστροναύτης.) ή επιθυμητή / αβέβαιη (π.χ. Ο κυρ Πέτρος ήθελε να σπουδάσει ο γιος του αστροναύτης.) ή ακόμα αν απαιτούμε την πραγματοποίησή της (π.χ. Έλα εδώ οπωσδήποτε.).

Εξαρτημένος: Ρηματικός τύπος με συνοπτικό – στιγμιαίο ποιόν ενεργείας. Τον βρίσκουμε πάντα μαζί με μόρια (π.χ. θα, να), από τα οποία και εξαρτάται. Π.χ. θα γράψω, να γράψω. Επίσης, ο άκλιτος τύπος του, «γράψει», συνδυάζεται με το ρήμα «έχω», π.χ. έχω γράψει, είχα γράψει.

Επίθετο: Λέξη που συνοδεύει τα ουσιαστικά και μας λέει κάθε φορά πώς ακριβώς είναι το ουσιαστικό, δηλαδή τι ποιότητα ή ιδιότητα έχει. Π.χ. καλός φίλος, έξυπνη μαθήτρια.

Επίρρημα: Άκλιτη λέξη που συνοδεύει το ρήμα και το προσδιορίζει δίνοντάς μας πληροφορίες για τον τόπο, τον χρόνο, τον τρόπο, την ποσότητα. Π.χ. Θα έρθει εδώ αύριο οπωσδήποτε.

Επιφώνημα: Άκλιτη λέξη με την οποία μπορώ να εκφράσω τα συναισθήματά μου. Π.χ. **Αλίμονο!**

Ευθύς λόγος: Τα λόγια κάποιου όπως ακριβώς τα λέει. Π.χ. Ο Ορέστης είπε: «**Αύριο θα πάω εκδρομή**».

Θέμα: Το σταθερό μέρος της λέξης, πάνω στο οποίο προστίθενται οι καταλήξεις. Π.χ. **ερευνητ-ής, ερευνητ-ές**

Κατάληξη: Το μέρος της λέξης που αλλάζει. Π.χ. **ερευνητ-ής, ερευνητ-ές**

Κατηγορούμενο: Λέξη που εμφανίζεται μαζί με ένα συνδετικό ρήμα και αποδίδει μια ιδιότητα στο υποκείμενο. Π.χ. Ο Γιάννης είναι **τεμπέλης**. Η Μαρία θα γίνει **γιατρός**.

Κειμενικός δείκτης: Λέξη ή φράση που χρησιμοποιούμε για να δείξουμε πώς συνδέονται οι προτάσεις μέσα στο κείμενο. Π.χ. Ο Γιάννης είναι άρρωστος. Επομένως, δε θα έρθει στο σχολείο.

Κυριολεξία: Η χρήση μιας λέξης με την πραγματική της σημασία. Π.χ. Ο λύκος είναι μαύρος.

Λεκτικές πράξεις: Πράξεις που κάνουμε με τα λόγια. Π.χ.

Βαφτίζεται ο δούλος του Θεού Ορέστης.

Μεταφορά: Η χρήση μιας λέξης με αλλαγμένη σημασία, η οποία συνδέεται όμως με την πραγματική της σημασία. Π.χ. Η ζωή μου είναι μαύρη.

Μετοχές: Κλιτές (με κατάληξη - μένος, -μένη, -μένο) ή άκλιτες (με κατάληξη -οντας / -ώντας) λέξεις που παράγονται από ρήματα. Π.χ. κουρασμένος, τρέχοντας.

Μόρια: Μικρές άκλιτες λέξεις. Π.χ. θα.

Ομώνυμα: Λέξεις που προφέρονται το ίδιο, αλλά έχουν διαφορετική σημασία. Π.χ. κριτικός (αυτός που ασκεί κριτική) – Κρητικός (ο καταγόμενος από την Κρήτη).

Ουσιαστικό: Κλιτή λέξη που δηλώνει πρόσωπο, ζώο, τόπο, πράγμα, ενέργεια, κατάσταση ή ιδιότητα. Π.χ. μαθητής, γάτα, σπίτι, τραπέζι, επίθεση, φτώχεια, κομψότητα.

Παραθετικά: Ο συγκριτικός και ο υπερθετικός βαθμός των επιθέτων και των επιρρημάτων. Π.χ. ο πιο μεγάλος, χαμηλότερα.

Πλάγιος λόγος: Τα λόγια κάποιου όπως τα μεταφέρει κάποιο τρίτο πρόσωπο. Π.χ. Ο Ορέστης είπε ότι αύριο θα πάει εκδρομή.

Ποιόν ενεργείας: Τύπος του ρήματος που μας δείχνει αν η πράξη που περιγράφουμε είναι εξακολουθητική – επαναλαμβανόμενη (π.χ. γράφω, θα γράφω), αν αναφερόμαστε σε αυτή χωρίς να δείχνουμε διάρκεια (συνοπτική – στιγμιαία, π.χ. έγραψα, θα γράψω) ή αν έχει ολοκληρωθεί (συντελεσμένη, π.χ. έχω γράψει).

Πολύσημη λέξη: Λέξη με διαφορετικές σημασίες, οι οποίες έχουν σχέση μεταξύ τους και έχουν προκύψει συνήθως από μεταφορά. Π.χ. το πόδι του ανθρώπου, το πόδι του τραπεζιού.

Πρόθεση: Μικρή άκλιτη λέξη που συνοδεύει μια ονοματική (ή προθετική) φράση και μαζί με αυτή δηλώνει διάφορες ιδιότητες (τόπο, χρόνο, τρόπο, προέλευση κ.ά.). Π.χ. σε ένα σπίτι, για τρεις ώρες, με προσοχή, από την Αθήνα.

Μερικές προθέσεις χρησιμοποιούνται και στην παραγωγή / σύνθεση λέξεων. Π.χ. συνοδεύω, καταγράφω.

Πρόταση: Μια σειρά από λέξεις η οποία περιλαμβάνει οπωσδήποτε ένα ρήμα και έχει δικό της, αυτοτελές νόημα. Π.χ. Η Μαρία κοιμάται.

Πτώση: Τύποι του άρθρου, του ουσιαστικού, του επιθέτου, της αντωνυμίας, των αριθμητικών και των κλιτών μετοχών που δηλώνουν τη συντακτική λειτουργία τους μέσα στην πρόταση. Π.χ. Ο Γιάννης κάλεσε τους φίλους του.

Ρήμα: Κλιτό μέρος του λόγου που το χρησιμοποιούμε για να εκφράσουμε μια ενέργεια ή κατάσταση. Είναι το πιο κεντρικό μέρος του λόγου γιατί γύρω του χτίζουμε προτάσεις. Π.χ. Ο Θανάσης έφυγε χτες.

Σύνδεσμος: Άκλιτη λέξη με την οποία μπορούμε να συνδέσουμε λέξεις, φράσεις και προτάσεις. Π.χ. Είναι έξυπνη και χαριτωμένη. Ο Γιάννης και η Μαρία. Ήρθε, αλλά δε μας έφερε γλυκά.

Συνώνυμα: Οι διαφορετικές λέξεις που έχουν περίπου την ίδια σημασία. Π.χ. λευκός – άσπρος.

Τόνος: Σημείο που μπαίνει πάνω από το φωνήεν της λέξης το οποίο προφέρεται πιο δυνατά. Π.χ. καλός.

Υποκείμενο: Η ονομαστική φράση σε ονομαστική που δείχνει το πρόσωπο ή το πράγμα που εκτελεί την ενέργεια ενός ενεργητικού ρήματος (π.χ. Ο δάσκαλος τιμώρησε τον Πέτρο.) ή δέχεται την ενέργεια ενός παθητικού ρήματος (π.χ. Ο Πέτρος τιμωρήθηκε.).

Φθόγγοι: Γλωσσικοί ήχοι με τους οποίους αναπαριστάται η προφορά των λέξεων. Π.χ. [κ] – [α] – [ρ] – [ε] – [κ] – [λ] – [α].

Φράση: Ομάδα λέξεων μικρότερη από την πρόταση. Π.χ. το καινούριο βιβλίο.

Φωνήματα: Διαφορετικοί μεταξύ τους φθόγγοι, των οποίων η λειτουργία είναι να διαφοροποιούν λέξεις μεταξύ τους.

Χρονική βαθμίδα: Το χρονικό επίπεδο στο οποίο πραγματοποιείται η πράξη που δηλώνει το ρήμα (παρελθόν – παρόν – μέλλον).

Χρόνος: Τύπος του ρήματος που προκύπτει από τον συνδυασμό ποιού ενεργείας και χρονικής βαθμίδας. Π.χ. ενεστώτας: γράφω (εξακολουθητικό – επαναλαμβανόμενο, παρόν), αόριστος: έγραψα (συνοπτικό – στιγμιαίο, παρελθόν)

Περιεχόμενα του 4ου τόμου

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

Σχηματίζω λέξεις

Κλιτική μορφολογία (συνέχεια από 3ο τόμο)

Ενότητα 13: Δηλώνω σχέσεις ανάμεσα σε φράσεις7

Η πρόθεση

13.1 Απλές και σύνθετες προθέσεις7

13.2 Λόγιες προθέσεις10

Ενότητα 14: Πώς ενώνω λέξεις, φράσεις και προτάσεις12

Σύνδεσμοι και μόρια

14.1 Σύνδεσμοι12

A Παρατακτικοί σύνδεσμοι.....16

B Σύνδεσμοι που εισάγουν εξαρτημένες δευτερεύουσες προτάσεις17

14.2 Μόρια.....19

**Ενότητα 15: Πώς δηλώνω
συναισθήματα.....22**

Επιφωνήματα

TETAPTO MEPOΣ

**Συνθέτω φράσεις και προτάσεις
Σύνταξη**

**Ενότητα 16: Πώς συνθέτω
φράσεις και προτάσεις.....27**

**16.1 Με την πρόταση συνδέω
δύο φράσεις.....27**

16.2 Τα είδη των φράσεων.....40

A Ονοματική φράση.....41

B Ρηματική φράση.....44

Γ Προθετική φράση.....48

Δ Επιρρηματική φράση.....50

16.3 Τα είδη των προτάσεων.....52

A Ξεχωρίζω τις προτάσεις με βάση τα συστατικά τους	52
A. 1 Η σειρά των συστατικών της απλής πρότασης	59
B Ξεχωρίζω τις προτάσεις ανάλογα με το αν εξαρτώνται από άλλες ή όχι	64
16.4 Εξαρτημένες / δευτερεύουσες προτάσεις	70
A Ειδικές προτάσεις.....	70
B Πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις	71
Γ Βουλητικές προτάσεις	73
Δ Ενδοιαστικές προτάσεις	74
Ε Αναφορικές προτάσεις.....	76
ΣΤ Υποθετικές προτάσεις	78
Ζ Χρονικές προτάσεις.....	79
Η Αιτιολογικές προτάσεις.....	82

Θ Εναντιωματικές προτάσεις – παραχωρητικές προτάσεις	84
Ι Τελικές προτάσεις	85
ΙΑ Αποτελεσματικές ή συμπερασματικές προτάσεις	86
16.5 Ευθύς – πλάγιος λόγος	89

ΠΕΜΠΤΟ ΜΕΡΟΣ

Βρίσκω τις σχέσεις των λέξεων
Παραγωγική μορφολογία – Σύνθεση
– Σημασιολογία

Ενότητα 17: Πώς φτιάχνω νέες λέξεις	93
Παραγωγική μορφολογία – Σύνθεση	
17.1 Παραγωγή	97
17.2 Σύνθεση	104
17.3 Αρκτικόλεξα – Συντομογραφίες	109

Ενότητα 18: Τι σημαίνουν οι λέξεις	112
Οι σημασίες των λέξεων	
18.1 Κυριολεξία – Μεταφορά	112
18.2 Συνώνυμα – Αντώνυμα (αντίθετα).....	114
18.3 Ομώνυμα – Παρώνυμα	115
18.4 Πολύσημα	211
Παραρτήματα	
A. Πίνακας ανώμαλων ρημάτων.....	122
B. Γλωσσάρι	144

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.